

Міністерство освіти та науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Історичний факультет
Кафедра історії України та спеціальних галузей історичних наук

Кваліфікаційна робота
«Осип Маковей у культурно-освітньому та громадському житті
України кінця ХІХ – початку ХХ ст.»

Спеціальність А4 Середня освіта (Історія)
Освітня програма «Середня освіта (Історія)»

Здобувача вищої освіти освітньо-
кваліфікаційного рівня «бакалавр»
ГОРБАТЮК ОЛЕСІ ВАСИЛІВНИ
НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
доктор історичних наук, професор
КЛІШ АНДРІЙ БОГДАНОВИЧ

Тернопіль 2026

Анотація

Осип Маковей у культурно-освітньому та громадському житті України кінця XIX – початку XX ст.: бакалаврська робота. Тернопіль, 2026.

Бакалаврська робота присвячена дослідженню культурно-освітньої та громадської діяльності Осип Маковей наприкінці XIX – на початку XX ст. У центрі уваги перебуває аналіз його ролі як письменника, педагога, журналіста та активного учасника суспільного життя України, зокрема Галичини та Буковини. Розкрито основні напрями його творчої й редакторської діяльності, участь у розвитку національної освіти, популяризації української культури, а також взаємодію з провідними діячами доби, зокрема з Іваном Франком.

У роботі охарактеризовано історичні умови формування світогляду діяча, проаналізовано його внесок у становлення української журналістики, літературного процесу та громадського руху. На основі використання історико-біографічного, порівняльного та проблемно-хронологічного методів зроблено висновки про значущість постаті О. Маковей для розвитку національно-культурного простору та формування інтелектуального середовища українського суспільства зазначеного періоду.

Ключові слова: Осип Маковей, педагогічна діяльність, літературна діяльність, наукова діяльність, Галичина.

Abstract

Osyp Makovey in the Cultural, Educational, and Public Life of Ukraine in the Late 19th – Early 20th Century: Bachelor's Thesis. Ternopil, 2026.

The bachelor's thesis is devoted to the study of the cultural, educational, and public activities of Osyp Makovey in the late nineteenth and early twentieth centuries. The focus is placed on analyzing his role as a writer, educator, journalist, and active participant in the social life of Ukraine, particularly in Galicia and Bukovina. The main directions of his creative and editorial work, his contribution to the development of national education, the promotion of Ukrainian culture, and his interaction with leading figures of the period, including Іван Франко, are examined.

The study characterizes the historical conditions that shaped his worldview and analyzes his contribution to the formation of Ukrainian journalism, the literary process, and the civic movement. Based on the application of historical-biographical, comparative, and problem-chronological methods, the thesis concludes that Makovey's figure was significant for the development of the national cultural space and the formation of the intellectual environment of Ukrainian society of that period.

Keywords: Osyp Makovey, pedagogical activity, literary activity, scholarly activity, Galicia.

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ О. МАКОВЕЯ.....	9
РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	17
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	28
РОЗДІЛ 4. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ.....	33
РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ	41
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Редакторська, літературно-критична та літературознавча діяльність Осипа Маковея посідала вагоме місце в українському видавничому та інтелектуальному просторі кінця XIX – початку XX ст. Як активний учасник національно-культурних процесів доби, він зробив істотний внесок у формування модерної української культури, духовності та національної самосвідомості. У своїх публіцистичних і літературно-критичних працях О. Маковей послідовно обстоював ідею української державної незалежності, трактуючи її не як чинник конфронтації, а як засіб гармонізації міжнаціональних відносин і забезпечення прав інших народів. Подібні світоглядні орієнтири були характерні й для кола українських письменників та інтелектуалів, з якими він перебував у творчих і особистих контактах, зокрема Марка Черемшини, Леся Мартовича, Ольги Кобилянської та ін., у середовищі яких національна ідея визнавалася визначальною складовою українського буття.

Творчість і громадська діяльність О. Маковея відіграли помітну роль у консолідації літературних і суспільних сил Галичини, Буковини та Закарпаття, що в XIX – на початку XX ст. перебували у складі Габсбурзької монархії, а також у розвитку української літератури на народнорозмовній мовній основі. Визначальним естетичним принципом митця була орієнтація на реалії життя та суспільні потреби часу. У своїх художніх творах О. Маковей, подібно до Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини та інших представників «покутської трійці», вмів лаконічно й водночас виразно відтворювати події повсякденного життя, надаючи їм узагальненого художнього змісту та виразного соціально-політичного звучання. Значна частина його текстів ґрунтувалася на реальних або типізованих фактах, що посилювало їхню документальну й ідейну переконливість.

У цьому контексті редакторська, літературно-критична та літературно-дослідницька діяльність О. Маковея постає як важливий складник українського національного відродження кінця XIX – початку XX ст. Його життєвий і

творчий шлях був тісно пов'язаний із громадсько-політичним та літературним рухом тогочасних покутських письменників. Листування О. Маковея з діячами української культури, а також його численні публіцистичні, історико-літературні й критичні праці становлять цінне джерело для дослідження суспільно-політичних, літературних і загальнокультурних процесів означеного періоду.

Комплексне вивчення життя та багатогранної діяльності Осипа Маковея зберігає актуальність у сучасному науковому дискурсі, оскільки сприяє глибшому осмисленню його внеску в національно-культурне й політичне відродження України, а також актуалізації творчої спадщини цієї визначної постаті в контексті сучасних гуманітарних студій.

Об'єкт дослідження – постать Осипа Маковея як українського культурно-освітнього, літературного та громадського діяча кінця XIX – першої чверті XX ст. у контексті можливостей використання матеріалів дослідження в сучасній шкільній освіті.

Предмет дослідження – процес формування ідейного світогляду О. Маковея, його діяльність як українського письменника, педагога й громадського активіста, особливості вшанування його пам'яті в сучасній Україні, а також шляхи використання матеріалів дослідження на уроках історії України в закладах загальної середньої освіти.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні життєвого і творчого шляху Осипа Маковея, зокрема його редакторської, літературно-критичної та педагогічної діяльності, а також у з'ясуванні можливостей використання зібраного й опрацьованого матеріалу в процесі викладання історії України в ЗЗСО та аналізі форм вшанування пам'яті діяча в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети передбачено розв'язання таких завдань дослідження:

- розглянути особливості формування світогляду О. Маковея в молоді роки та з'ясувати сутність його ідейних переконань;
- проаналізувати літературну й наукову творчість письменника;

- охарактеризувати діяльність О. Маковея на педагогічній ниві;
- розкрити роль О. Маковея як громадського діяча та форми вшанування його пам'яті;
- з'ясувати можливості використання матеріалів дослідження на уроках історії України в закладах загальної середньої освіти.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період життя видатного письменника, педагога й громадського діяча Осипа Маковея – від його народження 23 серпня 1867 р. до смерті 21 серпня 1925 р.

Територіальні межі дослідження охоплюють різні адміністративно-територіальні утворення на землях Західної України, зокрема Галичину і Буковину у складі Австро-Угорської імперії (до 1918 р.), території Західно-Української Народної Республіки, Галицької Соціалістичної Радянської Республіки, а також Тернопільське воєводство у складі Другої Речі Посполитої, де відбувалися основні етапи життя й діяльності О. Маковея. Окрему увагу приділено також країнам Західної Європи як інтелектуальному простору, з якого діяч черпав ідейні та культурні впливи для своєї творчості й громадської діяльності.

Наукова новизна бакалаврської роботи полягає в комплексному аналізі впливу творчої спадщини Осипа Маковея, його педагогічної, літературної, науково-просвітницької та громадської діяльності на історичні й національно-культурні процеси в українському суспільстві кінця XIX – початку XX ст. У роботі вперше на рівні бакалаврського дослідження запропоновано методичні підходи до використання біографічного й творчого матеріалу про О. Маковея в шкільному курсі історії України з метою формування в учнів уявлень про дух епохи, національний рух та роль української інтелігенції в суспільно-політичному житті досліджуваного періоду.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використано загальнонаукові та спеціально-історичні методи пізнання. Зокрема застосовано методи індукції та дедукції, аналізу й синтезу, узагальнення, які дали змогу систематизувати фактичний матеріал і сформулювати обґрунтовані наукові

висновки. Методологічну основу дослідження становлять принципи історизму, наукової достовірності та об'єктивності, що забезпечили неупереджений підхід до аналізу джерел і наукових інтерпретацій.

У роботі використано історичний і логічний методи, структурно-системний та порівняльний підходи, які сприяли комплексному розгляду життєвого і творчого шляху О. Маковея. Із-поміж спеціально-історичних методів застосовано методи періодизації, проблемно-хронологічний, а також елементи біографічного методу, що дало змогу простежити еволюцію світогляду діяча та основні напрями його діяльності в контексті суспільно-політичних процесів кінця XIX – початку XX ст.

Історіографія проблеми. Постать Осипа Маковея привертала увагу дослідників у різні періоди, однак і сьогодні залишається актуальним об'єктом наукових студій. Серед праць, присвячених його життю й діяльності, слід відзначити дослідження О. Засенка [33], А. Кліша [17], Й. Кріля [19; 20], а також критико-біографічний нарис «Осип Маковей» професора Ф. Погребенника [34], у якому здійснено комплексний аналіз творчої спадщини письменника. Окремі аспекти діяльності О. Маковея висвітлено також у монографічних дослідженнях і наукових розвідках, присвячених розвитку української літератури та громадського руху кінця XIX – початку XX ст. [3; 6; 7; 8; 34; 51].

Серед сучасних дослідників варто виокремити внесок М. Гуйванюка – автора монографії «“На шляху поступу ми лиш каменярі ...”. Українська літературна інтелігенція в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті Галичини й Буковини (кінець XIX – початок XX ст.)» (Чернівці, 2021), у якій постать О. Маковея розглядається в ширшому контексті діяльності української інтелігенції зазначеного періоду.

Джерельну основу роботи становлять опубліковані твори Осипа Маковея, які виходили друком у різні історичні періоди: за часів австрійського панування [24; 25 та ін.], у радянський період (у цензурованому вигляді) [26], а також у період незалежності України, зокрема у збірці «Письменники Буковини

другої половини XIX – першої половини XX століття» [32]. Важливе значення для дослідження мають публікації О. Маковця в періодичній пресі публіцистичного характеру [24], які відображають його громадянську позицію та реакцію на актуальні події доби.

Цінний фактичний матеріал використано з видання [54], присвяченого мемуарній, епістолярній, літературно-критичній та полемічно-публіцистичній франкіані О. Маковця, що висвітлює багаторічні творчі й особисті взаємини діяча з І. Франком. У книзі опубліковано щоденникові записи, листування, а також матеріали західноукраїнської періодики кінця XIX ст., зокрема часописів «Зоря», «Буковина», «Літературно-науковий вістник».

Значну наукову цінність мають також автобіографія О. Маковця, його спогади про діяльність студентської громади [22], епістолярна спадщина, зокрема лист до Кирила Студинського від 4 березня 1904 р. [23]. У роботі використано й спогади К. Студинського [43], а також публіцистичні та критичні статті сучасника подій І. Франка [44–46], які дають змогу глибше осмислити суспільно-політичні реалії, особливості національного руху та культурного життя українців в останній третині XIX – на початку XX ст.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання матеріалів і висновків дослідження в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти під час проведення уроків історії України, факультативних і позакласних занять, а також у процесі підготовки та проведення семінарських занять з історичних дисциплін відповідного періоду у закладах вищої освіти. Окрім того, результати роботи можуть бути використані як теоретико-методична основа для підготовки наукових публікацій і подальших досліджень життя та творчої спадщини Осипа Маковця, зокрема з'ясування впливу його літературної, педагогічної й громадської діяльності на історичні процеси в українському суспільстві кінця XIX – початку XX ст.

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків і списку використаних джерел, що налічує 54 найменування.

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ О. МАКОВЕЯ

Осип Степанович Маковей народився 23 серпня 1867 р. у містечку Яворові поблизу Львова в селянській родині. Його батько займався хліборобством і вівчарством, а мати, як на свій час, була досить освіченою жінкою: багато читала та вільно володіла німецькою мовою. Саме вона відіграла важливу роль у формуванні освітніх орієнтирів майбутнього письменника, докладаючи значних зусиль для здобуття ним систематичної освіти. Згодом О. Маковей із вдячністю згадував материнську опіку у своїх спогадах «В Чернівцях на учительській службі»: «Вона спочатку віддала мене в гімназію і опікувалася мною, як могла» [32, с. 307].

Як і багато свідомих галицьких родин другої половини ХІХ ст., батьки О. Маковея прагнули забезпечити синові належну освіту, розглядаючи її як шлях до соціального зростання й самореалізації. З ранніх років він виявляв здібності до навчання, а також зацікавлення музикою й малюванням. Однак через проблеми із зором і складне матеріальне становище родини ці нахили не дістали подальшого розвитку. Сам О. Маковей згодом згадував у своїй автобіографії про обмежені можливості творчої самореалізації, наголошуючи, що єдиним доступним для нього засобом самовираження залишалося слово.

Початкову освіту О. Маковей здобув у Яворові, після чого навчався в Руській (українській) академічній гімназії у Львові — єдиному на той час середньому навчальному закладі з українською мовою викладання в Галичині. Навчання тривало вісім років і відбувалося в складних матеріальних умовах. Уже з другого класу гімназії родина не могла повною мірою забезпечувати його фінансово, що змусило юнака самостійно заробляти на прожиття. З тринадцятирічного віку він працював репетитором, поєднуючи навчання з педагогічною діяльністю. Попри значне навантаження, О. Маковей демонстрував високий рівень успішності та стабільний інтерес до гуманітарних дисциплін.

У гімназійні роки чітко виявилися його творчі нахили: він виконував переклади з німецької та польської мов, писав оригінальні поетичні й прозові

твори, фейлетони та оповідання, а також займався збиранням фольклорного матеріалу — народних пісень, оповідей, звичаїв і відомостей про побут. Цей ранній досвід став важливим підґрунтям для подальшого формування О. Маковея як письменника, літературознавця й активного діяча українського культурного середовища.

Продовжуючи освіту на філософському факультеті Львівського університету, Осип Маковей здобув ґрунтовні знання з філології, історії української літератури, класичних та нових іноземних мов [11, с. 35]. Водночас важливою складовою його інтелектуального становлення була практична діяльність, зумовлена потребою самостійного матеріального забезпечення. У студентські роки він працював репетитором, виконував переклади офіційних документів у судовій канцелярії, а також співпрацював із періодичною пресою, що сприяло формуванню його фахових журналістських навичок і громадянської позиції.

О. Маковей утвердився не лише як публіцист і журналіст, а й як педагог і дослідник, діяльність якого мала виразний просвітницький і виховний характер. Його публікації вирізнялися високою культурою викладу, логічною структурованістю та прагненням до суспільної консолідації читачів на основі національних і загальнолюдських цінностей. У своїх поглядах на роль преси О. Маковей розглядав публіцистику як інструмент захисту правди й протидії її свідомому спотворенню. Паралельно з журналістською діяльністю він активно займався педагогічною працею, що дало підстави сучасникам і дослідникам розглядати його постать як зразок інтелігента-вихователя та представника української освітньої еліти кінця XIX – початку XX ст.

Важливим етапом у науковому становленні О. Маковея стало здобуття ступеня доктора філософії у Віденському університеті. Під час навчання він зосереджувався на вивченні слов'янських мов і літератур, зокрема сербської літературної традиції. Саме ці наукові зацікавлення зумовили його звернення до історичної тематики, зокрема до подій Хотинської війни 1621 р., що згодом відобразилося в історичних повістях «Ярошенко» та «Українці у світі».

Формування світогляду Осипа Маковея значною мірою відбувалося під впливом читання та активного інтелектуального середовища. Ще в гімназійні роки він ґрунтовно ознайомився з творчістю Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Марка Вовчка, Миколи Гоголя, Адама Міцкевича, а також із творами європейської класичної літератури. В умовах обмежених можливостей для вільного культурного й політичного самовираження учнівська молодь створювала неформальні гуртки, зокрема таємний гімназійний клуб «Згода», у межах якого обговорювалися актуальні наукові, культурні та суспільно-політичні питання. О. Маковей активно долучився до діяльності цього середовища, де зробив свої перші літературні спроби, що сам він пізніше характеризував як внутрішню потребу й покликання до творчості [7, с. 263].

Серед осіб, які відіграли важливу роль у формуванні світогляду та творчого становлення Осипа Маковея, особливе місце посідає Іван Франко — провідний український інтелектуал кінця XIX ст., чий авторитет був беззаперечним як у науково-літературному середовищі, так і серед молодих письменників. О. Маковей добре усвідомлював, що І. Франко активно реагував на актуальні суспільні, передусім літературні, події та підтримував початківців, які зверталися до нього по фахову пораду. Саме тому молоді автори прагнули налагодити з ним контакт, знаходячи в його особі вимогливого, але справедливого критика й наставника. У цьому контексті показовим є вчинок О. Маковея, який наважився надіслати І. Франкові власні поетичні твори та переклади.

І. Франко, відомий умінням розпізнавати творчі здібності, високо оцінив літературний потенціал молодого автора та приділив йому значну увагу. Відтоді між ними склалися стабільні й довірливі стосунки, які, однак, зберігали чітко окреслену ієрархію «учитель — учень». І. Франко надавав О. Маковеєві поради щодо поетичної та перекладацької діяльності, рекомендував коло авторів для перекладів, знайомив його з письменниками, журналістами й громадськими діячами, фактично вводячи в літературне середовище Львова. Ці

контакти та зустрічі мали істотне значення для формування Маковея як публіциста й літературного критика.

Важливим джерелом для вивчення взаємин О. Маковея з І. Франком є щоденникові записи самого Маковея, у яких він докладно фіксував спільні розмови, враження від зустрічей та життєві обставини. Завдяки цим записам біографія О. Маковея набуває персоналізованого виміру й дозволяє глибше зрозуміти внутрішній світ діяча, особливості його духовного та інтелектуального розвитку.

Особливістю взаємин між І. Франком і О. Маковеєм була їхня багатовимірність: вони охоплювали не лише літературно-професійне спілкування, а й елементи повсякденного життя. І. Франко ділився з молодшим колегою творчими планами, роздумами та життєвими труднощами, підтримував його в періоди матеріальної скрути, запрошував до спільних прогулянок і мандрівок. Сам О. Маковей із притаманною йому делікатністю фіксував ці прояви людської солідарності у щоденнику, зазначаючи: «я пішов з Франком на перевал неподалік від Сокильника. Він багато говорив. Я вечеряв у нього шість днів. Більше сам не хочу: він не багач, а я не дід; годі надуживати чужої доброти» [11, с. 35].

Іван Франко неодноразово виступав рецензентом творів Осипа Маковея, співпрацював із ним у тогочасній періодичній пресі та, за потреби, публічно підтримував і захищав його позиції. Водночас О. Маковей надавав І. Франкові моральну й організаційну підтримку в один із найскладніших періодів його життя, зокрема після появи статті «Ein Dichter des Verrathes», а також був серед ініціаторів і організаторів відзначення 25-річчя творчої діяльності письменника, якого сучасники символічно називали «українським Мойсеєм». Окрім того, О. Маковей виступав одним із перших читачів, критиків і перекладачів окремих творів І. Франка, що свідчить про високий рівень довіри у їхніх творчих взаєминах.

Особистісні риси обох діячів істотно різнилися. І. Франко вирізнявся емоційністю, принциповістю та безкомпромісністю у творчих і публіцистичних

оцінках, які нерідко мали різкий характер, однак ґрунтувалися на чітких етичних і наукових засадах. Натомість О. Маковей постає в джерелах як стримана, скромна й виважена особистість, схильна до самокритики та незалежних суджень. У щоденникових нотатках він наголошував на власному праві на автономну оцінку авторитетів, зокрема зазначаючи: «...я знаю, що чиновників, великих і малих, треба поважати з розумом... я їх дуже поважаю, але я також маю свою думку» [11, с. 36].

На час їхнього знайомства І. Франко вже перебував на вершині суспільного й літературного визнання, що значною мірою визначало ієрархію стосунків у середовищі української інтелігенції. У цьому контексті О. Маковей, попри активну діяльність і значний творчий доробок, залишався в тіні постаті Франка, усвідомлюючи власне місце в культурному просторі доби. Ця позиція відбилася і в його пізніх автобіографічних роздумах, написаних незадовго до смерті, де він стримано оцінював власний внесок у розвиток української літератури, підкреслюючи водночас його оригінальність і суспільну значущість. Зокрема, О. Маковей зазначав: «...я не маю права рахуватися з собою серед великих письменників... але український письменник заслуговує, і я вважаю, що я вніс щось корисне й оригінальне в спільну скарбницю нашої літератури» [42, с. 37].

Осип Маковей у багатьох аспектах наслідував свого вчителя Івана Франка, значну увагу приділяючи підтримці молодих письменників-початківців, а також наполегливій праці над перекладами, літературно-критичними та іншомовними творами. Уже на початковому етапі його письменницька діяльність не залишилася непоміченою. У Чернівцях талант О. Маковея привернув увагу професора університету Степана Смаль-Стоцького, який запросив його на посаду редактора українського часопису «Буковина», маючи на меті піднести видання на якісно новий рівень. Прийнявши цю пропозицію, Осип Маковей прибув до Чернівців із чітким усвідомленням своєї місії — сприяти розвитку української літератури та культури на Буковині. Слід наголосити, що на цій ниві він досяг вагомих результатів, хоча й дотепер

відсутнє ґрунтовне комплексне дослідження його діяльності та творчості в чернівецький період.

У квітні 1895 р. молодий, талановитий і цілковито відданий наполегливій праці Осип Маковей розпочав роботу в Чернівцях, де до листопада 1897 р. обіймав посаду головного редактора української газети «Буковина». Навіть за порівняно нетривалий період, спираючись на вже набутий досвід співпраці зі львівською періодикою, він завдяки винятковій працездатності та творчій енергії суттєво підвищив рівень як самого видання, так і українського літературного процесу на Буковині загалом.

Як редактор О. Маковей зумів залучити до співпраці понад три десятки авторів. Серед письменників, які увійшли в українську літературу кінця XIX – початку XX ст. і творчий шлях яких певною мірою пов'язаний із діяльністю Маковея, — Ольга Кобилянська, Василь Стефаник, Андрій Чайковський, Марко Черемшина, Євгенія Ярошинська, Теодот Галіп, Іван та Антон Синюки, Денис Лукіянович, Сильвестр Яричевський та багато інших. Редактор свідомо робив акцент на підтримці молодих творчих сил Буковини, згуртованих навколо часопису, створюючи умови для літературної праці рідною мовою. Він уважно опрацьовував рукописи, редагував стиль, форму й мовне оформлення текстів, виконуючи, за власним висловом, роль не лише редактора, а й коректора та наставника: «кожний редактор є перш за все коректором інших рукописів..., завдання, як школа, що вчить, і не має кінця і міри». У цей період О. Маковей ініціював також літературний додаток до газети — «Неділя», на сторінках якого публікував і власні твори.

Водночас Осип Маковей здобув визнання як високоосвічений перекладач, який досконало володів кількома мовами. Його перекладацька діяльність охоплювала твори польської, німецької, австрійської, данської, французької та англо-американської літератур, що суттєво збагачувало український культурний простір. Серед авторів, чиї твори він перекладав, — Адам Міцкевич, Генрік Сенкевич, Гі де Мопассан, Марк Твен та інші визначні постаті світової літератури.

Поряд із журналістською та перекладацькою діяльністю О. Маковей проявив себе як висококваліфікований педагог. Він передавав учням ґрунтовні знання з української літератури, ознайомлюючи їх із творчістю Івана Котляревського, Тараса Шевченка, Григорія Квітки-Основ'яненка, Маркіяна Шашкевича, Юрія Федьковича, Івана Франка та інших письменників, зокрема сучасниці Маковей — буковинської авторки Ольги Кобилянської. Таким чином, його педагогічна діяльність стала важливою складовою формування національно свідомого культурного середовища на Буковині наприкінці ХІХ ст.

Осип Маковей був глибоким знавцем і щирим поціновувачем історії та української мови. У науково-культурному дискурсі його справедливо зараховують до кола провідних національних подвижників, творчий і громадський доробок яких потребує подальшої популяризації та осмислення. Показовим виявом його національно-патріотичних переконань стала пісня «Ми, гайдамаки» (1913 р.), що набула символічного значення як художнє втілення ідей національної самосвідомості, боротьби за свободу й незалежність українського народу.

Таким чином, Осип Маковей постає як багатогранна постать української культури — письменник, журналіст, публіцист, мислитель, ідеолог і громадсько-політичний діяч, який відіграв помітну роль у формуванні світоглядних та ідейних засад українського національного руху в широкому розумінні цього поняття. На становлення його ідейного світогляду істотний вплив мали родинне виховання, навчання в Академічній українській гімназії, а також студії у Львівському університеті. У молоді роки формування поглядів О. Маковей відбувалося в умовах складного соціально-політичного та історичного контексту України, розділеної між Російською та Австро-Угорською імперіями.

У своїй діяльності Осип Маковей послідовно акцентував увагу на проблемі збереження національної ідентичності українського народу. Він наголошував на визначальній ролі української мови, культури та історичної пам'яті як фундаментальних чинників національного самозбереження. Важливе

місце у його світоглядній системі посідала ідея української державності. О. Маковей був переконаний, що лише через відновлення політичного суверенітету та створення власних державних інституцій український народ зможе забезпечити умови для свого повноцінного розвитку й історичного поступу.

Водночас О. Маковей підтримував ідею націоналізму, розглядаючи її як інструмент захисту й утвердження національних інтересів, поєднуючи її з концептом громадянського патріотизму як морального обов'язку кожної особи перед своєю нацією та державою. Однією з ключових складових його ідейної позиції, сформованої ще в молоді роки, була ідея соціальної справедливості. Він виступав за створення такого суспільного устрою, у якому кожен громадянин мав би рівні можливості для освіти, самореалізації та гідного матеріального забезпечення.

О. Маковей активно протидівав імперській та колоніальній політиці щодо українського народу, послідовно засуджуючи будь-які форми політичного, культурного та національного гноблення. Сукупність цих ідей і переконань становила основу його світогляду в молоді роки та визначила характер його діяльності як ідеолога, публіциста й громадського діяча протягом усього життя.

РОЗДІЛ 2. ЛІТЕРАТУРНА І НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

Осип Маковей є значущим і водночас недостатньо вшанованим представником українського літературного середовища кінця XIX – початку XX ст. Незважаючи на відносну забутість у сучасному культурному дискурсі, аналіз його багатогранної діяльності як письменника, критика, громадського діяча та перекладача засвідчує визначну роль Маковея у розвитку української літератури того часу.

Творчість О. Маковея в різні періоди досліджувалася українськими літературознавцями, зокрема С. Єфремовим, Ф. Погребенником, О. Засенком, М. Гнатюком, Н. Тихолозом та іншими. У передмові до опублікованого двотомника його творів львівський професор Федір Погребенник відзначав високу художню цінність творів, детально аналізуючи представлення образів інтелігенції в його прозі та поезії [32, с. 58].

Літературно-критичну діяльність О. Маковея та його зв'язки з галицькою інтелігенцією того часу ґрунтовно дослідив Олекса Засенко, який у своїх нарисах і передмові до видання збірки творів автора висвітлив значення Маковея для формування культурного середовища регіону [33, с. 143–144]. Особлива увага у дослідженнях приділяється стосункам Маковея з Іваном Франком. Зокрема, Наталя Тихолоз та Леся Щербанюк підкреслюють, що І. Франко відіграв ключову роль у формуванні творчої манери молодого письменника, сприяв його інтеграції в літературний процес і підтримував у становленні як автора.

Активна участь О. Маковея в культурно-громадському житті Галичини та Буковини, тісна співпраця з представниками інтелектуальної еліти й значний внесок у літературну та наукову діяльність визначили його особливе місце серед тогочасної галицької інтелігенції. Одним із центральних напрямів досліджень у літературознавстві стала його літературна та науково-критична творчість, яка відображала специфіку українського національного руху та становлення культурного середовища регіону на рубежі століть.

Наприкінці XIX – на початку XX ст. Осип Маковей був активним учасником львівських та чернівецьких видань і належав до числа найактивніших діячів українського письменницького процесу того часу. Його літературна творчість була тісно пов'язана з громадсько-політичною діяльністю. Так, у 1894 р. у львівському журналі «Зоря» О. Маковей ініціював ідею скликання з'їзду українських письменників Наддніпрянщини, Галичини та Буковини для обговорення стану та перспектив розвитку літературно-освітньої діяльності в Україні. Ця пропозиція мала значний резонанс у літературному середовищі й підтвердила його активну громадянську позицію.

Маковей володів високою здатністю виявляти серед молодих літераторів найбільш перспективні таланти. Значна частина його учнів та авторів, яких він підтримував, зокрема Ольга Кобилянська, Марко Черемшина, Євгенія Ярушинська та інші, згодом здобули широку популярність і посіли визначне місце в історії української літератури. Як літературний критик, О. Маковей точно передбачав нові явища в художньому процесі та сприяв їхній популяризації.

Діяльність Маковея не обмежувалася лише Галичиною. На Буковині він налагоджував тісні контакти між місцевою та галицькою інтелігенцією. Особливої уваги заслуговують його стосунки з Ольгою Кобилянською, що поєднували творчі, ділові, дружні, а в окремих випадках і любовні зв'язки. Маковей був першим редактором ранніх творів письменниці, зберігав їх індивідуальний стиль і сприяв виданню таких творів, як «Царівна», «Він і вона», «Жебрачка», «Банк рустикальний», «Час», «Некультурна», забезпечуючи їм належний літературно-критичний супровід.

Сучасний дослідник Олекса Засенко відзначає роль Маковея як літературного критика О. Кобилянської: «У статтях про Кобилянську, які стали першими критичними відгуками в літературі про письменницю, Маковей наголошував на реалістичній основі її творчості, здатності вражати читача, проявляючи палку любов до всього прекрасного й благородного в людині, ніжну прихильність до природи рідного краю та виразність художнього слова.

Він першим помітив і майстерно розкрив одну з найвиразніших рис її індивідуального стилю — органічне поєднання реалістичного та романтичного планів у зображенні явищ дійсності» [13, с. 135–136].

У львівському «Літературно-науковому віснику» було надруковано твір Ольги Кобилянської «Меланхолійний вальс», у якому вперше порушено тему свободи – однієї з ключових ідей письменниці. О. Маковей та О. Кобилянська багато часу проводили разом, годинами обговорюючи літературу, мистецтво та філософію. Письменниця постійно підтримувала й заохочувала Маковея у втіленні його ідей, давала поради та опікувалася ним у побуті, що свідчить про глибокі взаємини, важливі для обох.

У творчості Маковея знайшло відображення його критичне ставлення до галицької інтелігенції. Проза письменника охоплює всі верстви та стани суспільства – від «справжніх інтелігентів» до псевдо-інтелігентів, фальшивих патріотів, політиків та «невдоволених» лицемірних осіб. Подібно до І. Франка, О. Маковей підтримував радикально-соціалістичні ідеї у руслі «громадівського соціалізму» М. Драгоманова, викриваючи не лише українську буржуазію, а й польську аристократію.

У оповіданні «Два ставки» (1898 р.) письменник застосовує різноманітні публіцистичні прийоми, гумор, сарказм і репортажну манеру письма. Тут постає художній тип «недовольного русина» – юриста, який прагне привласнити собі блага, не маючи їх у достатній кількості, і готовий обманювати людей, парадоксально обіцяючи «відмінити» течію Дністра.

Особливе місце у творчості Маковея займає критика виборчої системи Галичини та Австро-Угорщини. У «Казці про недовдоволеного русина» (1895 р.) він висміює буржуазну виборчу систему, брехню депутатів та «вірних псів цісарської влади». Сатиричний роман «Вдячний виборець» (1912 р.) демонструє образ лицеміра й брехуна, який імітує діяльність, не піклуючись про суспільні інтереси. Посол Колодинський у творі обманює громадськість, використовуючи владу для власного збагачення, ігноруючи реальні проблеми виборців.

Таким чином, О. Маковей поєднував літературну майстерність із гострою громадянською позицією. Його твори не лише висвітлюють соціальні й політичні проблеми тогочасного суспільства, а й формують критичне мислення читачів, підкреслюючи значення чесності, відповідальності та патріотизму.

Схожою за тематикою є новела О. Маковея «Три політики» (1912 р.), у якій адвокат і посол до крайового сейму Микола Крикливець «стелиться» перед маршалком повіту графом Артуром Бойовським та хлопським філософом і агітатором Михайлом Горобцем. Усі персонажі новели представляють певний художній тип, що втілює політику підступу, обману та особистої вигоди. Кожен із героїв використовує політику для задоволення власних інтересів, намагаючись підставити іншого, будуючи плани досягнення мети навіть за допомогою найбрудніших методів.

Викривальну функцію мала й гумореска «Як я продавав свої новели» (1895 р.), де О. Маковей висміював байдужість частини галицької інтелігенції до розвитку національної культури та літератури. Дослідник Ф. Погребенник зазначав, що «разом з тим він дотепно висміяв численні видання народовців та москвофілів – різні їхні журнали, збірники, календарі та альманахи», які не приносили користі народові [34, с. 127–129].

Сатирична новела «Новітній плуг» (1898 р.) також має викривальний характер. У творі автор критикує діяльність товариства «Просвіта», яке очолювали народовці, через їхній брак уваги до соціальної проблематики. Промова «Жива пан-просвітницька» ілюструє недалекоглядні, порожні балачки та обіцянки, що лише експлуатують лояльність людей.

Найвідомішим твором О. Маковея є роман «Дядько Дорко», у якому яскраво змальовано геній галицького інтелектуала. У центрі сюжету – нове покоління, яке байдужо ставиться до долі Батьківщини, зосереджуючись на власних проблемах і нехтуючи морально-естетичними та людськими принципами. Водночас автор викладає власну галицьку інтелектуальну концепцію: він вважав, що людина повинна жити потребами народу, відчувати його проблеми, захищати інтереси громади та використовувати всі свої сили

для загального добра. Батьківщина, освічена та багата знаннями, прагне ідеалізму й постійного вдосконалення, що стає основою морально-етичного послання роману.

Сатиричний роман О. Маковей «Громада на спільну славу» (1913 р.) вважається вершиною його письменницької творчості. У ньому автор критично відтворює атмосферу фальші, занепаду та корисливості, що панувала серед офіційно-урядової галицької та буковинської інтелігенції. Для цього письменник широко застосовував сатиричні прийоми, зокрема гіперболу, яка, у баченні Маковей, служить засобом розкриття характеру героя та його вад, полегшуючи читачеві розуміння соціальної дійсності.

Як зазначає дослідник О. Засенко, кілька творів Маковей («Весняні бурі», «Мандоліна» та ін.) були присвячені молоді, виявляли її ідейні інтереси та просвітницькі прагнення. Героями цих творів найчастіше виступає галицька гімназійна молодь. Повість «Весняні бурі» дослідник вважає напівавтобіографічною, оскільки в ній відображено суспільно-політичну атмосферу, в якій формувався майбутній письменник [13, с. 144].

Творчість О. Маковей отримала визнання й поза межами України. Навесні 1899 р. Фонд сприяння молодим письменникам, за рекомендацією відомого славіста В. Ягича, призначив йому літературну стипендію для наукових студій слов'янської філології при Віденському університеті. Поглиблюючи свої знання, Маковей приділяв особливу увагу слов'янським мовам і літературам, відвідуючи семінари таких учених, як В. Ягич, К. Гречек, М. Мурк та ін. Особливий інтерес у нього викликала сербська література, зокрема епопея І. Гундулича (1588–1638 рр.) «Осман». Результатом стажування стала німецькомовна наукова праця «Beitrage zu den Quellen des Gundulischen „Osman“», опублікована В. Ягичем у «Archiv für slavische Philologie» (1904 р.).

Під час перебування у Відні Маковей знайшов чимало джерел про Хотинську війну (1621 р.), що згодом надихнуло його на написання історичної повісті «Ярошенко» (1903 р.). У Відні він також познайомився з німецькими письменниками та обдумав план видання збірника кращих творів українських

прозаїків у перекладі німецькою мовою. Про свій задум він повідомив у листі до І. Франка, який підтримав ідею та поінформував про неї читачів «Літературно-наукового вісника».

Велике прагнення О. Маковей присвятити себе науковій діяльності та вивченню української і слов'янської філології зіштовхнулося з обмеженими матеріальними можливостями. Як він іронічно зазначав: «Дуже добре заняття, але треба мати що їсти». Необхідність забезпечувати власний заробіток змусила його шукати більш стабільне місце роботи, ніж журналістська та письменницька праця. Таку можливість надавала посада викладача в Чернівецькій учительській семінарії, де Маковей розпочав педагогічну діяльність у 1899 р. Заснована 1870 р. як німецька учительська семінарія, вона протягом тридцяти років залишалася незмінною: навчання проводилося виключно німецькою мовою, а мова корінного населення – українська та молдавська (румунська) – вивчалася факультативно. О. Маковей зазначав: «Австрійський уряд, як захопив край, у свої залізні руки, більше як сто років не давав нічого ані українцям, ані волохам, тільки все понімечив, усюди позаводив німецьку мову і в уряди, і в школи...» [24, с. 2].

Непересічний педагогічний талант допоміг Маковею подолати ці перешкоди та здобути авторитет серед учнів і колег. У 1901 р. Чернівецький університет присудив йому ступінь доктора філософії за монографію «Панько Омелькович Куліш» (опубліковану 1900 р. у «Літературно-науковому віснику» та видану окремою книжкою). У лютому 1903 р. Наукове товариство імені Шевченка у Львові обрало його дійсним членом філологічної секції. Проте навіть ці наукові регалії не давали права обійняти посаду головного учителя в гімназії. Для цього Маковей у 1905 р. складав спеціальний іспит на диплом учителя німецької, польської та української мови і літератури в середніх школах Австро-Угорщини. Відтоді і до кінця життя він поєднував педагогічну діяльність з літературною творчістю.

Виходячи за межі офіційної програми, Маковей давав учням глибокі знання з нової української літератури (І. Котляревський, Т. Шевченко, Г.

Квітка-Основ'яненко, М. Шашкевич, Ю. Федькович, І. Франко та ін.), народної творчості та української мови, розвиваючи інтелектуальні й вольові якості школярів. Протягом багатьох років, працюючи викладачем, а в останні роки життя – директором учительської семінарії, Маковей послідовно виступав проти схоластики та консервативних педагогічних підходів. У численних публіцистичних виступах, науково-педагогічних статтях і філологічних працях (зокрема у виданнях «Промінь», «Громадська думка», «Шершень» та ін.) він обґрунтовував необхідність впровадження загальної освіти та виховання свідомих громадян, готових до суспільно корисної праці.

У жовтні 1904 р. О. Маковей було запрошено до участі в ювілеї з нагоди 35-річчя літературної діяльності видатного наддніпрянського письменника І. Нечуя-Левицького. У грудні того ж року він вдруге відвідав Київ (перший раз це сталося раніше), де зустрічався з М. Лисенком, К. Стеценком, Б. Грінченком та іншими діячами, знайомлячись із культурно-громадським життям України.

Результатом цієї поїздки стала подальша співпраця О. Маковей із київським журналом «Шершень» (1906 р.) та газетою «Громадська думка» – першим щоденним українським виданням громадсько-політичного та культурно-просвітницького спрямування. У цих виданнях були опубліковані його вірші («Коли б я польським графом був», «Колисанка»/«Сидять пани над Невою», «Нові святі», «Це пісня не нова», «Чудо») та сатиричні відгуки на події того часу, зокрема на Маніфест 17 жовтня 1905 р. 24 лютого 1906 р. «Громадська думка» опублікувала його антиурядову статтю «Листи з Буковини», яка викликала негативну реакцію частини галицького суспільства. О. Маковей відповів полемічною статтею «Відповідь моїм приятелям» (1906 р.), що стала взірцем публіцистичного стилю, спрямованого на захист власної позиції та критику політичних опонентів [24, с. 2].

Улітку 1909 р. О. Маковей знову запросили до Києва, де він виголосив доповідь про літературний рух у Галичині та представив пісню-кант «Пречистая Діво, мати Руського краю». Світський текст твору, створений за замовленням видатного композитора М. Лисенка, було видано завдяки

зусиллям О. Маковея у місті Жовкві на Львівщині. Частину тиражу він передав композитору, і вперше твір було виконано хором на урочистому заході на честь українського гостя з Габсбурзької монархії [6].

О. Маковей заслужено вважався «голосом свого часу» та одним із провідних українських діячів у Австро-Угорщині. Його внесок у національно-культурне та літературне життя важко переоцінити. Він не лише створив власну літературну репутацію, а й відкрив двері до літературного світу для багатьох молодих письменників. Маковей користувався довірою галицької інтелектуальної еліти та був на «одній хвилі» з І. Франком, В. Стефаником, О. Кобилянською та іншими авторитетними діячами, з якими підтримував теплі особисті стосунки. Зокрема, І. Франко став для нього справжнім учителем літератури, а буковинська письменниця О. Кобилянська – другом, духовним наставником і творчим натхненником [42].

У своїх творах О. Маковей гостро викривав фальшивих патріотів, інтелігентів, галицьких міщан, чиновників, панків і бізнесменів, хабарників та брехунів, звертаючи увагу на їхні вади, засуджуючи дії, принципи, звичаї, лицемірство та тиранію. Автор широко застосовував саркастичну сатиру, часто вустами героїв промовляв типовий «вчений галичанин». Разом із цим у його творах з'являлися персонажі, що уособлювали ідею вдумливої, свідомої, інтелектуально розвиненої, добре освіченої та компетентної галицької інтелігенції. Особливу увагу письменник приділяв життю пересічних городян, які ставали героями його творів. Першими значущими зразками такої літератури були «Два ставки», «Дядько Дорко» та інші, де О. Маковей яскраво показав усю складність життя галицької інтелігенції, розкрив суперечності та соціальні процеси тогочасного суспільства [47].

О. Маковея вважали «перлиною» творчості багатьох українських письменників, без яких неможливо уявити літературний процес кінця XIX – початку XX ст. Як редактор, критик і педагог, він за короткий час виховав плеяду талановитих авторів, працюючи співредактором у «Буковині» та «Літературно-науковому віснику». Протягом понад двох з половиною років

(1895–1897 pp.) О. Маковей очолював чернівецький часопис «Буковина», перетворивши його з місцевого видання на важливий громадсько-художній орган усієї України завдяки своєму досвіду та наполегливій праці.

О. Маковей був відданим творцем на ниві української культури та освіти, залишивши значний слід у розвитку літератури. Його твори та публіцистика сповнені любові до народу, віри в краще майбутнє та гострої критики проти гнобителів і противників українського національного ідеалу [39]. У 1901 р. Чернівецький університет присвоїв йому ступінь доктора філософії за монографію «Панько Омелькович Куліш» (1900 р.), видану окремою книжкою. У 1903 р. Наукове товариство імені Шевченка обрало його дійсним членом мовознавчої секції – найвищої на той час відзнаки в українському науковому світі.

О. Маковей цікавився також творчістю українського письменника, композитора та громадського діяча з Буковини Сидора (Ісидора) Воробкевича. Через складні життєві обставини та хвороби С. Воробкевич потребував підтримки, яку надавав йому О. Маковей, що жив неподалік і дуже поважав пана отця. Зокрема, Маковей упорядкував і видав твори С. Воробкевича в трьох томах (1921 р.), збирав матеріали для дослідження його творчості та підготував великі статті, що й досі залишаються важливими для українського літературознавства. Видавничий тритомник став найбільш повним і солідним зібранням творів буковинського автора.

З 1902 р. О. Маковей був одним із найактивніших учасників Історичного товариства Чернівців. Він ретельно відстежував цінні історичні відомості, рецензував наукові праці Раймонда Фрідріха Кайнделя та Володимира Мільковича, а також сам писав власні дослідження. Ці роботи не втратили свого наукового значення й донині, оскільки автор намагався максимально використовувати доступні джерела, володів оригінальною думкою та рідкісним талантом систематизувати й аналізувати історичні факти. Його журналістська практика дозволяла донести складні наукові висновки до широкого кола читачів у доступній формі.

Особливе місце в історіософських зацікавленнях О. Маковея займали питання українського національного руху та суспільної думки в Галичині в ХІХ – на початку ХХ ст. До його праць у цьому напрямку належать: «Три галицькі граматики (Іван Могильницький, Юзеф Левицький, Юзеф Лозинський)» (1903 р.), «Відродження галицьких русинів. Пера і кроки» (1902 р.), «З письменницького життя» (1902 р.) та інші.

Творчість О. Маковея неможливо розглядати поза історичним контекстом того часу. Особливо актуальною, хоча й досі малодослідженою, є тема причин виникнення та поширення москвофільства (русофільства) на західноукраїнських землях у другій половині ХІХ ст. Публікації О. Маковея на цю тему викликали значні дискусії серед української інтелігенції Австро-Угорщини. Його скрупульозні праці з історії громадського життя Буковини 1850–1870-х рр., такі як «Перші загальні збори товариства «Руська бесіда» в Чернівцях» (1909 р.), «Олександр Попович» (1909 р.), «60 років політики» (1909 р.), залишаються важливими джерелами для сучасних науковців. У 1908–1909 рр. він підготував і опублікував у львівській пресі збірку документів «Матеріали до історії Буковинської Русі».

Попри постійну зайнятість, О. Маковей активно долучався до громадського життя. Зокрема, на запрошення «Жіночого товариства» у 1908 р. він прочитав лекцію «Про давній літературний рух Буковини», демонструючи зацікавленість у поширенні знань про національну історію та культуру.

У Чернівцях відбулися важливі особисті події в житті О. Маковея. Саме сюди він привіз хвору матір для лікування, оскільки місцеві лікарі мали можливість врятувати їй життя. Письменник був надзвичайно прив'язаний до матері, і її втрата стала для нього важким ударом, що залишив глибокий емоційний слід у подальшому житті.

Коли в 1914 р. розпочалася Перша світова війна, О. Маковея, офіцера запасу австрійської армії, мобілізували на фронт. Він виконував різноманітні обов'язки, зокрема працював військовим перекладачем, очолював поштову цензуру та займався діяльністю у радіогрупі. Жахи війни підірвали його

здоров'я та порушили звичний ритм життя. У спогадах він згадував: «Переїхав я тисячі кілометрів, через самі Карпати три рази, бачив руйнування, зруйновані міста і села ..., бачив лихо, про яке й не снилося мені». Вірш О. Маковея «На границі», написаний у роки війни, виражає його глибоку тривогу за долю рідного народу:

«Чи оживеш ти ще, нещасний краю,
Народе мій, по сім страшнім розбою...»

Після звільнення з війська у 1918 р. О. Маковея повернувся до Заліщик (нині Тернопільська область), де розпочав відновлення зруйнованої будівлі семінарії. Він активно приймав до навчального закладу молодь із навколишніх сіл, виховуючи підростаюче покоління в дусі патріотизму. Через це у лютому 1921 р. письменника було затримано польською поліцією після насильного включення українських земель до складу Другої Речі Посполитої. Проте переслідування не зламало його духу.

В останні роки життя (1922–1925 рр.) О. Маковею вдалося гостро висміяти нові порядки, встановлені польською владою, у творах «Мухолап», «КВД», «Шерлок Гольмс» та інших. Він також видав дві збірки: «Кроваве поле» (1921 р.) та «Примруженим оком» (1923 р.), писав оповідання, новели, гуморески та публіцистичні статті.

Таким чином, літературна, наукова та громадська діяльність О. Маковея була надзвичайно різноманітною і значною. Він активно працював як публіцист, філософ, політичний діяч і науковець. Його численні статті та есе охоплювали політичні, соціальні та філософські теми, а наукові дослідження з історії, філософії та політології висвітлювали важливі аспекти минулого українського народу та його політичного розвитку. Через художню літературу О. Маковей виражав свої прогресивні ідеї та погляди, демонструючи поєднання громадянської позиції з глибоким мистецьким талантом.

РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Рівень освіченості українського населення на етнічних землях у кінці XIX – на початку XX ст. залишався досить низьким. Освічена еліта виконувала роль провідника українського національного руху. Так, під час перебування О. Маковея на Буковині свідомих українців нараховувалося лише близько 1100 осіб, що становило 0,36 % від загальної чисельності населення. На початку XX століття вчителі української мови та літератури Буковини створили «Товариство викладачів вищих шкіл імені Г. Сковороди». За словами В. Сімовича, О. Маковей увійшов до керівного складу цього товариства, де разом із Сімовичем та Юліаном Кобилянським відігравав важливу роль у розвитку української середньої приватної школи. Водночас державні українські школи залишалися важкодоступними.

Незважаючи на надзвичайну зайнятість, О. Маковей активно долучався до громадських заходів національно-просвітницького спрямування. Так, у 1908 р. на запрошення «Жіночого товариства» він прочитав лекцію «Античний літературний рух на Буковині».

У цей період у житті О. Маковея відбулися й важливі особисті події. Він привіз на Буковину хвору матір, аби місцеві лікарі змогли врятувати їй життя. Письменник був надзвичайно прив'язаний до матері і переживав тяжкі хвилини прощання з нею. У спогадах він писав: «З її смертю я втратив найближчу мету життя, тепер мені немає кого шукати, я почуваюся самотнім у своєму житті».

Разом із тим, перебування на Буковині принесло й щасливі події. У 1905 р. О. Маковей склав учительський іспит і одружився з Ольгою Кордубівною. Письменник згадував: «Мені тоді було 38 років, їй – 25. Одружитися було найрозумнішим учинком, який я коли-небудь зробив. Я зробив це для себе, тому що ніхто не полегшував моє життя, як моя дружина» [32, с. 308].

Під час перебування О. Маковея в Чернівцях часто виникали непорозуміння через його політичні погляди, щодо яких він завжди мав власну думку. Коли наприкінці 1909 р. його запросили до Львова на вакантне місце викладача жіночої духовної семінарії, після тривалих роздумів і важких

сумнівів він восени 1910 р. прийняв це запрошення. Виявилося, що його вагання були небезпідставні: ідейно-політичні опоненти зустріли його наклепами та провокаціями. Відповіддю на ці атаки стала сатирична поема «Ревун», спершу опублікована в газеті «Руслан», а згодом видана окремим виданням у Львові (1911 р.).

У Львові доктор О. Маковей мешкав у кам'яниці №18 по вулиці Калічій (нині – вул. Каліча Гора). Проте в умовах постійного протистояння з політичними опонентами він змушений був досить швидко залишити місто. Разом із дружиною, яка завжди підтримувала його в усьому, він перебрався до Заліщик на Тернопільщині, де обійняв посаду директора вчительської семінарії, однієї з найбільш важливих тоді у Східній Галичині [32, с. 308].

Як завжди, О. Маковей вдалося із натхненням взятися до важкої педагогічної праці, однак дійсність внесла свої корективи. Під час Першої світової війни його мобілізували як офіцера резерву. Протягом чотирьох років військової служби він виконував різні обов'язки: півтора року працював перекладачем з російської мови при штабі кавалерійської дивізії та в поштовій цензурі в Чернівцях, а останні роки служби – перекладачем при штабі Карпатського корпусу австро-угорської армії [32, с. 264].

У липні 1918 р., напередодні завершення Першої світової війни та розпаду Габсбурзької монархії, О. Маковей повернувся в Заліщики. Він активно підтримував проголошення та розбудову Західноукраїнської Народної Республіки. Тут він поступово відновлював учительську семінарію, занедбану в роки війни, займався громадською роботою, зокрема організовував у місті товариство взаємодопомоги «Сила», яке надавало підтримку родинам, постраждалим від війни та окупаційної влади.

Громадська активність О. Маковей не залишилася поза увагою польської влади, встановленої в регіоні з 1919 р. За нібито «зраду держави» та «українізацію» шкільної освіти в лютому 1921 р. він був затриманий польською поліцією та триманий у чортківській тюрмі шість днів. Лише завдяки своєму авторитету та популярності як педагога і письменника О. Маковей вдалося

зберегти посаду директора семінарії. Водночас він продовжував активну літературну діяльність.

З 1913 р. до своєї смерті О. Маковей обіймав посаду директора вчительської семінарії у галицько-подільському містечку Заліщики, за винятком періоду воєнного лихоліття, коли він перебував на фронті. Проте життєві випробування не обійшлися без наслідків: 21 серпня 1925 р. Осип Маковей відійшов у вічність. Похований у Заліщиках, його могила, доглянута вдячними мешканцями, і досі нагадує про цього невтомного й працьовитого чоловіка.

Найкраще про роль О. Маковея як редактора, літературознавця і педагога висловив відомий український мовознавець, видавець, публіцист, редактор і громадсько-культурний діяч, сучасник письменника Василь Сімович. Багато років вони працювали разом у Чернівцях, займалися українською культурною та освітньою діяльністю і навіть мешкали поруч. З-під пера В. Сімовича вийшли праці: «Осип Маковей» (1925), «Листування Лесі Українки з Маковеєм» (1933), «Українське шкільництво на Буковині» (1932) [54, с. 35].

У своїй розвідці «Осип Маковей» В. Сімович писав: «Маковейів літературний доробок непомірно великий, дарма що не зібраний, а розкиданий по всіх українських виданнях, наддніпрянських і західноукраїнських... Поезія – лірика, сатира, поема, – новела, фейлетон, повість, оповідання для молоді, публіцистика, історично-літературний нарис, наукові бібліографії, філологічні розправи... Хіба тільки драм не писав Маковей, та й то невідомо, чи не знайдеться щось із драматичної поезії в його величезному недрукованому архіві... Він ще на школярській лаві проявляє себе по журналах та газетах і до самої смерті друкує свої твори в періодиці. А далі ще йде громадська діяльність, йде праця педагога. За 40 років своєї роботи Маковей дав стільки українській громаді, що редакція «Літературно-наукового вістника» мусила (1924 р.), з браку місця, спис його творів, зладжений Д. Лукіяновичем, на велику шкоду громади, усунути зі свого журналу... А що ще лишилося ненадрукованим! Аж коли все це з'явиться друком, український громадянин

зможе пересвідчитися, як багато дав він українській літературі, публіцистиці, можливо, й науці, який плідний був письменник, які широкі були його життєві інтереси» [49].

Ще будучи студентом, О. Маковей регулярно виступав у журналах і газетах, публікуючи свої твори в періодиці до самої смерті [50]. Хоча педагогічна діяльність забирала значну частину часу, він не залишав улюбленої літературної праці і багато сил віддавав цій ниві. Зокрема, науковці відзначають його титанічну працю зі збереження та видання спадщини видатного буковинського письменника Юрія Федьковича.

Хоча О. Маковей здобув популярність насамперед як письменник, громадський діяч, ідеолог і публіцист, його внесок у педагогіку є не менш значним. Він приділяв велику увагу питанням освіти та виховання підростаючого покоління, розглядаючи їх як ключові чинники формування національної свідомості та культурної ідентичності.

Маковей активно виступав за розвиток української національної школи, підтримував викладання української мови, історії та культури в навчальних закладах тих регіонів, де працював.

Він відстоював необхідність формування у молоді любові до Батьківщини та рідної нації, підтримував різноманітні ініціативи з патріотичного виховання.

О. Маковей брав активну участь у розробці навчальних програм, спрямованих на включення національних тем і матеріалів у шкільні плани.

Він писав статті та есе, присвячені питанням освіти і виховання, у яких обґрунтовував важливість педагогічної роботи для майбутнього нації.

Педагогічна діяльність Маковея не була позбавлена труднощів і перешкод. У протистоянні з численними політичними опонентами він був змушений залишити Львів (травень 1913 р.) і переїхати до містечка Заліщики, де обійняв посаду директора вчительської семінарії – однієї з найменш забезпечених у Східній Галичині.

Під час Першої світової війни О. Маковей, як офіцер запасу австрійської армії, був мобілізований на фронт і майже чотири роки присвятив службі. В

останні роки військової служби він працював перекладачем при штабі Карпатського корпусу, проте тяжів до педагогічної роботи і постійно мріяв про повернення до Заліщик для відновлення роботи в семінарії, яка зазнала руйнувань під час воєнного лихоліття.

Наприкінці Першої світової війни О. Маковей, як і частина галичан та буковинців, перебував на Наддніпрянській Україні, зокрема в Одесі (11 квітня – 5 липня 1918 р.). У липні того ж року він повернувся до Заліщик, де активно включився у громадську діяльність, розпочав відновлення школи та організував товариство взаємодопомоги «Сила» (з 1919 р.), яке надавало підтримку та захист родинам, постраждалим від війни та окупаційної влади.

Письменник щиро вірив у світле майбутнє українського народу і своїми різнобічними зусиллями сприяв його культурному та освітньому розвитку. У лютому 1921 р. новостворена польська влада арештувала його під приводом «українізації» гімназії та ув'язнила в Чортківській тюрмі, безпосередньо після шевченківського вечора, на якому О. Маковей прочитав доповідь про життя і творчість Тараса Шевченка. Проте під тиском студентів і громадськості він був звільнений через кілька днів, хоча постійний нагляд поліції залишався чинником тиску.

У період 1922–1925 рр. О. Маковей гостро сатирично відреагував у своїх творах на нові порядки, встановлені польською владою, зокрема в таких творах, як «Мухолап», «КВД», «Шерлок Гольмс» та ін.

Хоча педагогічна діяльність Маковея зазвичай відходить на другий план у порівнянні з його громадською, ідеологічною та письменницькою діяльністю, вона відігравала надзвичайно важливу роль у формуванні національної свідомості та ідентичності українського народу, особливо серед молоді.

РОЗДІЛ 4. ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Перші кроки в громадсько-політичній діяльності О. Маковея припали на його гімназійні роки у Львівській гімназії (1879–1887) – єдиній на той час академічній гімназії в Україні з українською мовою викладання. Старшокласники виявляли зацікавленість суспільно-політичним життям і забороненою літературою, що, однак, не сприялося офіційною школою, яка рішуче противилася таким прагненням. Знайомство з новими ідеями відбувалося переважно в нелегальних студентських гуртках («громадах») [34, с. 11].

У 1884 р. група львівських гімназистів, серед яких був і О. Маковей, заснувала таємний гурток «Згода». Свою діяльність письменник детально описав у оповіданні «Весняні бурі» (Львів, 1895) та в статті «Історія студентського товариства» (Львів, 1912) [43, с. 101]. До складу гуртка входили також К. Студинський, В. Лаврівський, Ю. Бачинський, В. Будзиновський та інші. Як зазначав К. Студинський, такі об'єднання давали молоді можливість здобувати освіту поза школою, обмінюватися думками та ідеями [43, с. 102].

Основною метою гуртка було «заздалегідь попрактикуватися в будь-якій галузі, разом навчитися, щоб у майбутньому бути корисними суспільству». Товариство проводило регулярні збори, на яких читалися доповіді, влаштовувалися культурні вечори («справи») та вело активну просвітницьку діяльність. Важливо, що саме в цьому середовищі О. Маковей наблизився до творів Т. Шевченка, І. Котляревського, М. Шашкевича та інших авторів нової української літератури. Часто збори проходили у так званій «кавалерській» кімнаті Маковея, де він також опікувався бібліотекою гуртка [10, с. 105].

Бібліотека містила твори авторів, вивчення яких здебільшого не входило до навчальної програми, зокрема німецькі соціалістичні журнали («Die Neue Zeit»), революційно-соціалістичні польські видання («Przedświt»), праці Шефле, Лясяля, Кавтського, Маркса й Енгельса, Плеханова, Спенсера, Дарвіна та інших. Гімназисти підтримували також зв'язки з українським політичним

емігрантом М. Драгомановим, який надсилав їм літературу відповідного спрямування.

Особливий вплив на формування світогляду Маковея мали І. Франко та М. Павлик – послідовники Драгоманова на галицькому ґрунті. Як зазначав сам О. Маковей у автобіографії (1924 р.): «Нові ідеї (соціалізм і ліберальні погляди), апостолами яких були Франко і Павлик, можливо, не подобалися жодному з моїх учителів, але вони були відомі великому класу» [42, с. 10]. Він активно читав журнали І. Франка («Світ»), який видавав разом з І. Белеєм (1881–1882 рр.), та інші тогочасні видання Франка і Павлика.

Перший лист О. Маковея до І. Франка став важливим кроком у його літературній кар'єрі. Разом із листом він надіслав прохання надрукувати власні переклади та основні твори у народовському журналі «Зоря» (Львів). Варто зазначити, що гімназістам заборонялося публікувати власні твори у періодичних виданнях без дозволу дирекції. Водночас Маковей підтримував контакти з польським молодіжним таємним товариством, отримуючи від нього літературу [48, с. 187–188], зокрема видання Б. Віслоуха «Przegląd Społeczny» («Громадський огляд») у 1886–1887 рр., що налічувало вісімнадцять щомісячних номерів.

Матеріальне становище О. Маковея під час навчання у Львівській гімназії було дуже скрутним. Він мешкав у пансіоні, часто недоїдав, а з другого класу утримував себе приватними уроками. Активна громадська діяльність молодого Маковея не залишилася поза увагою оточуючих. У листопаді 1886 р. на нього та інших членів гуртка «Згода» було здійснено донос, внаслідок чого їх змусили на деякий час припинити діяльність. Слід зауважити, що гурток «Згода» не мав соціалістичного спрямування, хоча місцеві москвофіли вважали його таким. Як зазначав сам О. Маковеев у щоденнику: «Кружок не сміє зникнути і не зникне ніколи!... Діяльність у гімназії дуже радісна, хоч якась частина учнів цікавиться собою» [34, с. 10].

У 1887 р. Маковей вступив на філософський факультет Львівського університету, де навчався до 1893 р. Маючи вже певний досвід громадської

роботи з гімназійних років, він активно включився в студентський рух, здебільшого у діяльність товариства «Академічне братство». Цей етап характеризувався розвитком студентської активності нового покоління, представники якого, на відміну від попередніх, належали переважно до світської інтелігенції і були покликані замінити домінуючу роль греко-католицького духовенства в українському національному русі Галичини упродовж XIX ст.

На першому курсі Львівського університету О. Маковей разом із В. Будзиновським, М. Ганкевичем та Є. Козакевичем розпочав видання нового літературно-наукового журналу «Товариш» (1888 р.) [7, с. 109]. У своєму щоденнику він зазначав, що метою видання було поширення прогресивних ідей серед молоді того часу, без відкритого втручання в політику, а також рецензування наукових праць, публікація віршів, оповідань та інших літературних матеріалів [51, с. 157].

24 липня 1888 р. у видавництві Літературного товариства імені Шевченка у Львові вийшов перший і водночас єдиний номер «Товариша» (підзаголовок «Літературно-науковий текст»). У цьому випуску було надруковано віршований твір Маковея «На самоті». Уже 13 лютого 1889 р. у щоденнику він зазначав: «“Товариш” не буде надрукований. Поки він був у руках франківців, була надія, що він не пропаде» [51, с. 157].

Влітку 1889 р. О. Маковей, беручи участь у походах у Карпати разом із Дегенами з Подністров'я та іншими, опинився серед обвинувачених у справі «заколоту публічного спокою», яка увійшла в історію як «процес Дегена і товаришів». У липні того ж року він разом із І. Франком і Дегенами вирушив у мандрівку Карпатами, провівши тиждень літнього відпочинку в селі Дидьова на Турківщині, де парохом був приятель Франка о. О. Кузів. За даними львівської поліції від 18 серпня 1889 р., О. Маковей був свояком о. Кузіва, що підтверджує Д. Лукіянович.

У своєму щоденнику Маковей детально описав подорож: «По комерсі у Макса Віксля (ресторан у Львові) виїхали ми 21/VII до Перемишля, а потім

через Хирів до Устрік. Там ждала вже на нас фіра отця Кузіва, котрою серед дощу і болота, натовпившись з десять годин, дістались ми через Лютовська до Дидьови коло півночі. Їхало нас п'ятеро: Наталія Вікторівна і Марія Вікторівна Дегени, їх брат Сергій Вікторович Деген, Левківський і Кистяковський. З обома я особисто познайомився у Львові. Дальше їхав до Дидьови Франко і я. Дні були всілякі: і погідні, і дощові... Воздух – чиста розкіш...» [3, с. 224].

Поворот додому був важким: «Дістатися з Дидьової до Львова потребували аж 26 годин. Обидві сестри Дегени лишились у Дидьові, а ми приїхали до Львова 30/VII вечором» [19, с. 153]. Поїздка завершилася численними арештами та обшуками. О. Маковей був серед шістнадцяти осіб, підозрюваних у «злочинній діяльності». 5 вересня 1889 р. у Яворові він занотував: «Дегенів, Франка, Скородинського, Маршинського, Кистяківського арештовано... бозна за що, а я і додуматись не можу». Він також додав: «Нині довідуюсь, що в старостві єсть вже і для мене завізвання зі суду львівського» [15, с. 128].

Таким чином, участь О. Маковея у студентських ініціативах та літературно-наукових проєктах на початковому етапі його університетської освіти мала важливе значення для формування його громадянської позиції, політичної свідомості та літературної творчості.

5 вересня 1889 р. О. Маковей отримав повістку з'явитися 10 вересня до львівського суду для допиту як підсудного у справі «порушення громадського спокою». У своєму щоденнику він зазначав: «10 вересня Маєвський допитував мене півтори години і сказав наступне: є підозра, що ці росіяни належать до соціально-революційного таємного товариства в Києві і прибули сюди для вербування молоді до цього товариства і підбурюють проти польської шляхти» [3, с. 224].

У ході слідства прокуратура звернула увагу слідчого судді на з'ясування причин перебування сестер Деген у Галичині, а також їхніх контактів з О. Маковеєм та І. Франком. 17 вересня 1889 р. ім'я Маковея згадується в протоколі слідства над І. Франком у Львівському обласному карному суді.

Однак зібрані міліцією, прокуратурою та судом матеріали не дали підстав для притягнення О. Маковей, І. Франка та інших обвинувачених до кримінальної відповідальності. Дії заарештованих відповідали чинному законодавству та конституційним нормам і не містили складу злочину. 16 листопада 1889 р. слідчий суддя на підставі висновку прокуратури припинив розслідування справи про порушення громадського спокою та членство в таємних товариствах за недостатністю доказів, про що офіційно повідомили всіх учасників слідства. Таким чином, процес завершився безрезультатно для польської влади Галичини та місцевої поліції. Поляки намагалися подати русинів-українців центральним австрійським органам як потенційну загрозу суспільному ладу, що свідчило про загострення польсько-українських відносин у Галичині. О. Маковей безпосередньо брав участь у цих подіях.

Паралельно у 1889–1890 рр. О. Маковей проходив річну військову службу. Після її завершення у 1890 р. він продовжив навчання у Львівському університеті. Як зазначав його ровесник В. Будзиновський, «кінець вісімдесятих років минулого століття характеризується стрімким поривом студентства до самоосвіти та політики».

Водночас у середині 1870-х рр., під впливом західноєвропейських соціалістичних ідей та «громадівського соціалізму» М. Драгоманова, у австрійській Галичині поступово зароджується радикальний рух, який базувався на позитивізмі та немарксистських засадах соціалізму. О. Маковей став одним із чільних учасників цього руху. Радикальні ідеї проникали в Галичину двома шляхами: безпосередньо із Західної Європи, де вони зародилися та розвивалися, а також із Наддніпрянської України (М. Драгоманов, С. Подолинський та ін.). На початку жовтня 1890 р. у Львові засновано Русько-українську радикальну партію [18, с. 124], членом і активним прихильником якої став молодий Маковей.

РУРП стала першою українською політичною партією європейського типу з більш-менш чіткою програмою та фіксованим членством. Можна припустити, що О. Маковей саме під впливом І. Франка виявив інтерес до

радикальної партії. Наприкінці серпня 1890 р. він отримав іменне запрошення на установчий з'їзд РУРП у Львові, підписане І. Франком, М. Павликом і Є. Левицьким, де зазначався порядок денний організаційного з'їзду. О. Маковей разом із Франком, М. Павликом та іншими радикалами взяв участь у засіданні, яке відбулося 4–5 жовтня 1890 р. у помешканні М. Павлика, проте не брав активної участі в роботі з'їзду [19, с. 152].

Схильність Маковея до літературної творчості та перекладу привернула увагу сучасників, зокрема ідейних конкурентів. Враховуючи скрутне матеріальне становище, він погоджувався на співпрацю з українськими виданнями. З березня 1891 р. до травня 1892 р. працював помічником редактора львівської народовської газети «Діло», а з червня 1892 р. до березня 1895 р. – у «Народній часописі», українському додатку до польськомовної «Газети народової». У цих виданнях Маковей переважно перекладав фейлетони та публікував літературні матеріали, політичних статей не писав. У 1894 р. він став співробітником, а згодом редактором народовського часопису «Зоря» у Львові, поступово дистанціюючись від соціалістично-радикальних ідей.

Водночас О. Маковей не поривав зв'язків із РУРП. Навесні 1891 р. на сторінках партійного органу «Народ» була надрукована його поема «Молох» (датована 1–10 грудня 1888 р.). Імовірно, він також брав участь у II з'їзді РУРП, що відбувся 3–5 жовтня 1891 р. у Львові, про що свідчить іменне запрошення («карта вступу») від 15 серпня 1891 р., підписане М. Павликом, С. Даниловичем, І. Франком, Р. Яросевичем та Є. Левицьким. Крім того, у 1894 р. у журналі «Житє і слово», виданому І. Франком та його дружиною Ольгою, було опубліковано твір Маковея «Новик» (авторське датування: Львів, 1892 р.) [25, с. 93].

У 1895 р. О. Маковей прийняв пропозицію стати редактором чернівецької газети «Буковина». Під його керівництвом видання почало виходити чотири рази на тиждень, а в 1896–1897 рр. – щоденно, крім неділі та свят. Маковей не лише збільшив періодичність газети, а й значно покращив її редагування. Свої статті він підписував псевдонімами «Spectator», «Стефан», а також

криптонімами О., О. М., Ом. та ін. Наприкінці лютого 1896 р. на сторінках «Буковини» було надруковано рецензію М. Ганкевича на працю Ю. Бачинського «Україна irredenta».

З червня 1896 р. О. Маковей разом із радикалом В. Будзиновським увійшов до складу чернівецького товариства «Руська каса». Водночас літературна та видавнича діяльність Маковея тісно перепліталася з його громадською роботою: у своїх публікаціях він відстоював інтереси народу, сприяв розвитку української мови, літератури та національної культури. У 1896 р. І. Франко у статті «Реалісти чи кар'єристи?» відзначав, що газета «Буковина» «редагована живо і талановито... і заслуговує на повне признанє», а її редактор, О. Маковей, – «талановитий беллетрист, чоловік щирий і правдомовний» [52].

Таким чином, діяльність О. Маковея як редактора, письменника та громадського діяча поєднувала літературну творчість із суспільною активністю. Його критичні статті, сатиричні твори та активна підтримка національної освіти і культури значною мірою впливали на формування громадської думки та розвиток українського суспільства в Буковині [53].

О. Маковей відомий як український громадський діяч, який присвятив своє життя боротьбі за національні інтереси та розвиток української державності. Його діяльність охоплювала кілька ключових напрямів.

О. Маковей був однією з ключових фігур українського національного руху кінця XIX – початку XX ст., брав участь у формуванні громадських і політичних організацій, спрямованих на захист українських інтересів та національної ідентичності.

Він активно публікувався в газетах і журналах, писав статті, есе та книги на теми національної самосвідомості, історії та політики, відстоюючи ідеї українського націоналізму й самостійності.

О. Маковей був не лише письменником, а й науковцем, філософом, який досліджував історію, культуру та політичні процеси в Україні. Його творча спадщина поєднувала літературну майстерність із суспільним та науковим аналізом реалій того часу.

Вшанування пам'яті О. Маковця в сучасній Україні може здійснюватися різними способами:

- Меморіальні заходи: організація конференцій, семінарів, лекцій або публічних виступів, присвячених життю та діяльності Маковця.
- Пам'ятні знаки: встановлення меморіальних таблиць, пам'ятників або інших об'єктів на місцях, де він жив і працював, або пов'язаних із його діяльністю.
- Вивчення творчої спадщини: проведення наукових досліджень та публікацій, присвячених його життю, літературній та громадській діяльності.

Незважаючи на багатогранність постаті О. Маковця, сьогодні його роль у розвитку української культури, освіти та національної самосвідомості недостатньо висвітлена. Це відкриває можливості для включення матеріалу про його життя та діяльність у навчальні програми загальної середньої освіти (ЗЗСО) — для проведення уроків, позакласних заходів та інших освітніх проєктів.

РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Розвиток історичної освіти в сучасній українській школі потребує постійного вдосконалення як змісту історичних матеріалів, так і методики їх викладання. У курсі історії України вчитель повинен дотримуватися принципів предметної компетентності під час подання матеріалу про історичні постаті. Формування історичної предметної компетентності у школярів забезпечує здатність самостійно пізнавати, осмислювати та оцінювати минуле України та світу, а також засвоювати соціальний і моральний досвід попередніх поколінь.

Історична предметна компетентність сприяє реалізації освітніх завдань як базової загальної освіти, так і навчального предмету, допомагає у формуванні особистості учня як громадянина України, його соціальної адаптації та відповідальності в суспільстві. Аналіз базових шкільних підручників з історії України показує, що питання відображення історичних постатей у шкільних курсах досі залишаються недостатньо опрацьованими. Зокрема, бракує як обсягу й змісту відповідних сюжетів, так і навчальних методів та прийомів, що сприяли б ефективному формуванню предметної компетентності учнів.

В українській історії існує чимало постатей, життя і діяльність яких можуть бути використані для навчання школярів. На прикладі таких постатей учні засвоюють матеріал про конкретні історичні періоди, формують власні світоглядно-ціннісні позиції та набувають практичних навичок. Однією з таких постатей є Осип Маковей. Його життєвий шлях, активна громадська позиція та участь у суспільно-політичних процесах Галичини й Буковини кінця XIX – початку XX ст. можуть бути корисними для шкільного курсу історії. Матеріали про його діяльність доцільно використовувати у навчально-краєзнавчій роботі, позакласних заходах та на уроках історії України в старших класах.

Талановитий літературно-громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст. Осип Маковей ще наприкінці XIX ст. був зарахований І. Франком до «різнобарвної китиці індивідуальностей» галицьких новелістів [51, с. 524]. Високо оцінюючи мистецький талант свого молодшого колеги, І. Франко підкреслював його вміння «орудувати» формою, бережливе ставлення

до слова, здатність активно вводити в твори гумор та іронію, а також уміння «стояти на своєму свідомо і впевнено». Літературна діяльність О. Маковей високо оцінювалася у виданні «Літературно-науковий вістник».

У 90-х роках XIX ст. у своїх перших поетичних творах Маковей торкався важливих питань галицького життя та національно-культурного розвитку, обговорював проблеми міста і села, освіти, релігії, емансипації, становлення української інтелігенції, а також роль жінки у сім'ї та суспільстві. Активна громадська позиція автора, інтерес до культурного руху Галичини, невтомна праця на науковій і літературній ниві впливали на його прозу, демонструючи письменника як митця, обдарованого словом, і водночас вмілого доповідача з проблем, що виникали у художньому дискурсі [11].

О. Маковей – відомий в Україні та за кордоном письменник, критик і видавець. Водночас його педагогічна діяльність залишається значно менш відомою. Так, в «Українському радянському енциклопедичному словнику» зазначено: «Маковей Осип Степанович – український письменник, критик, публіцист і громадський діяч» [27, с. 319]. Жодного згадування про педагогічну діяльність О. Маковей немає навіть у сучасних українських педагогічних словниках (за редакцією С. Гончаренка та М. Ярмаченка). Це свідчить про недостатню оцінку його просвітницької діяльності, особливо педагогічного спрямування, що є наслідком неповного вивчення цього напрямку його спадщини. Лише останнім часом з'явилися публікації, присвячені розвідці його педагогічної діяльності, зокрема роботи Н. Побірченко «Педагогічна діяльність Осипа Маковей (до 130-річчя від дня народження)» [33, с. 45] та М. Мединської-Ковальчук «Директор учительської школи» [28, с. 7].

Дослідники творчої спадщини Маковей зазначають, що як письменник він приділяв значну увагу проблемам громадянсько-патріотичного виховання українських юнаків і дівчат. Чимало його героїв – це галицька старшокласна молодь 80-х та початку 1890-х років, коли він розпочинав свою творчість. Художні твори Маковей були спрямовані на перегляд змісту та форм виховання на засадах народної педагогіки. Особливе місце у його просвітницькій

діяльності посідало родинне та сімейне виховання. За переконанням письменника, родина є «найвищою вихователькою дітей», а найкращим засобом виховання високої духовності, патріотичного духу і патріотизму – тепло домашнього вогнища та дружні стосунки між батьками й дітьми, братами й сестрами.

Твердження Маковея про сімейне виховання добре узгоджуються з сучасною теорією та практикою педагогіки родини. У своїх художніх творах він постійно звертався до проблем виховання підростаючого покоління, приділяючи увагу українській інтелігенції – вчителям, для яких найвищою професією є служіння народові та відстоювання права на рідну школу. Не менш значущими є його твори про шкільне життя та публіцистичні матеріали, присвячені розвитку національної освіти, які підкреслюють благородну місію вчителя у вихованні мас [33; 28].

У статті «60 років політики (Лист до товариша-вчителя на Буковині)» О. Маковей наголошував, що завдання вчителя полягає не лише в навчанні дітей у школі, а й у боротьбі «за економічне визволення нашого народу» з-під ярма різноманітних «п'явок, лихварів, шкур», шляхом поширення серед народу національної свідомості та створення умов, сприятливих для розвитку національної науки, мистецтва й літератури [21, с. 108]. Таким чином, педагогічну діяльність він розглядав як важливий складник загальнонаціонального визвольного процесу.

З біографії О. Маковея відомо, що до систематичної педагогічної роботи він долучився вже як сформований громадський діяч і відомий письменник. В «Автобіографії» він зазначав: «Я зайнявся викладацьку роботу щиро й із задоволенням і багато зробив для підняття рівня науки про українську мову в цій школі». За спогадами сучасників, в основі його педагогічної концепції лежало глибоке переконання, що освіта повинна будуватися на національному ґрунті, а навчання рідною мовою є необхідною умовою формування повноцінної особистості. На думку Маковея, відрив дитини від рідної мови

породжує почуття меншовартості та культурної відчуженості. Саме тому він рішуче виступав проти заборон української мови в шкільному навчанні.

О. Маковей також був глибоко стурбований тим, що справжня історія українського народу практично не представлена у шкільних програмах. Відтак він надавав великого значення ознайомленню учнів з українським фольклором, у якому відображено історичний досвід народу та його духовні цінності. Працюючи вчителем української мови та літератури, педагог прагнув прищепити учням любов до літератури рідного краю, виховати почуття національної гідності та гордості. Він часто виступав із лекціями, присвяченими аналізу творчості Т. Шевченка та І. Франка, знав напам'ять значні фрагменти їхніх творів і використовував їх у навчальному процесі як важливий засіб виховання.

О. Маковей був щирим патріотом, і посіяне ним «зерно» дало вагомі результати: значна частина його учнів згодом стала свідомими вчителями-патріотами, активними провідниками демократичних і національних ідей у середовищі галицької шкільної молоді.

Загалом О. Маковей володів високими педагогічними здібностями, що виявлялися у ґрунтовному знанні української, польської та німецької мов і літератур, досконалій методиці викладання, а також у вмінні поєднувати вимогливість із людяністю. Для нього були характерні толерантність, педагогічний такт, повага й щира любов до учнів. Лагідними, шанобливими «батьківськими» настановами він умів підтримувати дисципліну та водночас завойовувати довіру молоді. Сучасники справедливо вважали його другом учнів і природженим учителем.

До ключових педагогічних якостей О. Маковея, актуальних і для сучасної школи, належать: глибокі фахові знання, висока методична підготовка, розвинені психолого-педагогічні вміння, упевненість у собі, толерантність, допитливість, м'якість у спілкуванні, готовність прийти на допомогу, стриманість, уміння розв'язувати конфліктні ситуації, активна громадянська позиція та щира любов до рідної української мови. Усе це дає підстави

стверджувати, що О. Маковей був Учителем і Педагогом у повному й високому значенні цього слова [42].

Осип Маковей посідає важливе місце в історії української культури й освіти та заслуговує на ґрунтовніше вивчення в контексті історії України. Особливий інтерес становить аналіз його творчої спадщини, яка має не лише літературну, а й значну історичну цінність. Твори О. Маковея можуть бути ефективно використані під час викладання історії України та української літератури в закладах загальної середньої освіти, зокрема на уроках і факультативних заняттях.

Серед видань, рекомендованих для використання в освітньому процесі, варто виокремити такі: Маковей О. С. Вірші та оповідання. Київ: Центр навчальної літератури, 2020. 284 с.; Маковей О. С. Вибране: для старшого шкільного віку (твори шкільної програми для обов'язкового читання та вивчення). Київ: Школа, 2008. 190 с.

Загалом у колі українських письменників-класиків кінця ХІХ – початку ХХ ст. одне з почесних місць належить Осипу Маковею (1867–1925) — талановитому поету, прозаїку, публіцисту, літературному критику, редактору низки періодичних видань і педагогу. У зазначених виданнях представлено кращі поетичні та прозові твори письменника, які можуть успішно використовуватися для читання та аналізу учнями старших класів.

Вартим уваги є також видання: Маковей О. С. Вибрані твори / упорядкування, вступна стаття «Поет, прозаїк, публіцист» та примітки О. Засенка. Київ: Дніпро, 1971. 223 с. У цій книзі подано добірку найкращих поетичних і прозових творів письменника. Особливу увагу привертають сатиричні мініатюри, в яких автор викриває соціальну несправедливість, засуджує визискувачів та паразитування на трудовому народі.

Маковей О. С. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1979. 261 с.

До збірки увійшли кращі зразки поетичної та прозової творчості Осипа Маковея, в яких змальовано життя населення Буковини та Галичини в умовах панування Австро-Угорської монархії.

Маковей О. С. Вибрані твори / ред. і вступна стаття Р. Заклинського. Харків; Київ: Книгоспілка, 1930. XXI, 271 с.

Це видання, що побачило світ наприкінці періоду політики «українізації» в радянській Україні, підготовлене письменником, істориком і фольклористом Ростиславом Заклинським. До книги увійшли прозові твори Осипа Маковея, у яких відображено соціально-побутове життя Галичини та національно-культурні проблеми на зламі XIX–XX ст.; видання також містить фотографію письменника.

Маковей О. С. Елегія: вибрані поезії. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 72 с.

У запропонованій збірці українського поета, прозаїка, публіциста, літературного критика, літературознавця, перекладача, редактора численних періодичних видань, педагога та громадсько-політичного діяча представлено найвідоміші поетичні твори Осипа Маковея. Поезії здебільшого присвячені суспільно-політичній проблематиці та виразно відображають щире вболівання автора за долю народу й національні інтереси.

Маковей О. С. Залісся: повість. 2-ге вид., випр. Коломия: Галицька накладня Якова Оренштайна, 384 с.

Повість «Залісся» вперше була опублікована 1897 р. У творі подано широку панораму життя галицького села початку 1890-х рр. (1891–1892 рр.), змальовано соціальні відносини, побут і морально-психологічні особливості селянського середовища. Автор майстерно розкриває поведінку людини в різних життєвих ситуаціях, поєднуючи соціальну критику з глибоким психологізмом. Друге, виправлене видання повісті вийшло в серії «Загальна бібліотека», заснованій українським видавцем Яковом Оренштайном.

Маковей О. З «Подорожі до Києва»: збірник. Відень: Накладом «Чорногори», 1922. 32 с.

Брошура видавничої спілки «Чорногора», що вийшла за редакцією Кирила Трильовського, містить твір Осипа Маковея «Подорож до Києва» (1897 р.), написаний під враженням поїздки письменника на Наддніпрянську Україну

у 1895 р. У публікації відображено авторські спостереження за суспільно-культурним життям регіону; матеріал доповнено фотографіями, що посилює її джерельну цінність.

Маковей О. З життя і письменства. Літературно-науковий вістник. 1899. Річник 2. Т. 5. С. 162–175.

Осип Маковей є автором циклу літературно-критичних оглядів «З життя і письменства», що регулярно публікувалися на сторінках журналу «Літературно-науковий вістник». Представлена праця присвячена критичному аналізу ідей і публікацій галицьких москвофілів. Зокрема, розглянуто працю Осипа Мончаловського «Литературное и политическое украинофильство» та книгу Филипа Свистуна «Прикарпатская Русь под владением Австрии», у яких автор виявляє антиукраїнські тенденції та наукову упередженість.

Маковей О. С. Кроваве поле: вибране. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2021. 156 с.

Пропонована збірка репрезентує найяскравіші зразки «малої прози» Осипа Маковея, створені в різних літературних жанрах. У творах порушено актуальні соціальні, моральні та національні проблеми кінця XIX – початку XX ст., що робить їх важливим джерелом для осмислення суспільних процесів доби.

Маковей О. С. Народні пісні в записах Осипа Маковея. Київ: Музична Україна, 1981. 103 с.

Збірка засвідчує значний внесок Осипа Маковея у справу збирання та вивчення українського фольклору. До видання увійшли соціально-побутові пісні, балади та коломийки, зафіксовані письменником, що відображають світоглядні орієнтири, історичну пам'ять і духовну культуру українського народу.

Маковей О. С. Поезії Осипа Маковея. Львів: Накладом К. Паньковського, з друкарні Наукового товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського, 1895. 135 с.

Перша поетична збірка Осипа Маковея вийшла друком у Львові 1895 р. До неї увійшли вірші 1885–1894 рр., зокрема цикл «Думки і образки». Видання засвідчило демократичну й патріотичну спрямованість творчості автора; значну частину поезій присвячено складному становищу простого люду, соціальній несправедливості та критиці окремих явищ суспільного й духовного життя.

Маковей О. С. Поезії / упорядкування текстів, вступна стаття та примітки О. Є. Засенка; редколегія: М. П. Бажан та ін. Київ: Радянський письменник, 1967. 319 с.

Поетична спадщина Осипа Маковея посідає помітне місце в українській літературі кінця XIX – початку XX ст. У ліричних, епічних, сатиричних і гумористичних творах автор художньо відтворив духовний світ західноукраїнської інтелігенції, яка, походячи з народних низів, розглядала служіння народові як свій головний громадянський обов'язок. Твори, опубліковані в різні роки, нині є доступними завдяки сучасним інформаційним технологіям і можуть бути використані в навчально-виховному процесі закладів загальної середньої та вищої освіти.

У нашому розумінні використання матеріалів пропонованого дослідження на уроках історії в закладах загальної середньої освіти може суттєво збагатити навчальний процес, зокрема під час вивчення курсу історії України у 9 класі (розділ V «Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини у другій половині XIX століття»). Матеріали дослідження є доречними під час опрацювання таких тем, як «Основні течії суспільно-політичного руху на західноукраїнських землях у другій половині XIX століття», «Радикалізація національного руху в Галичині» та ін.

Основними формами використання результатів дослідження на уроках історії України можуть бути:

- залучення відео- та аудіоматеріалів: використання фрагментів документальних фільмів, аудіозаписів інтерв'ю, радіопередач або літературних читань сприяє глибшому розумінню історичного контексту, персоналій та суспільних процесів досліджуваного періоду;

- постановка дискусійних питань: результати дослідження, а також наукові публікації можуть слугувати підґрунтям для формулювання проблемних і дискусійних запитань, що активізують пізнавальну діяльність учнів, стимулюють аналіз історичних подій та оцінку їхніх наслідків;
- використання додаткової літератури: залучення наукових статей, монографій і джерельних матеріалів як додаткового навчального ресурсу сприяє поглибленому вивченню окремих аспектів історії Західної України другої половини XIX ст.

Особливого значення в сучасних умовах набуває застосування інтерактивних методів навчання, що передбачають активну участь учнів у навчальному процесі та їхню безпосередню взаємодію. Використання таких методів, як рольові ігри, колективний аналіз історичних ситуацій, обговорення проблемних завдань, дозволяє урізноманітнити уроки, створити сприятливу психологічну атмосферу в класі та вибудувати партнерські відносини між учителем і учнями. Це, своєю чергою, позитивно впливає на рівень засвоєння навчального матеріалу, формування критичного мислення, комунікативної культури та вміння аргументовано відстоювати власну позицію.

Зокрема, доцільним є застосування інтерактивної технології «Мозковий штурм», яка спрямована на колективний пошук можливих варіантів розв'язання проблемного питання протягом обмеженого часу. На початковому етапі вчитель формулює проблемне запитання, після чого учні висловлюють власні ідеї та припущення. Запропоновані відповіді можуть бути різними за ступенем обґрунтованості, однак важливим є залучення кожного учня до обговорення. На наступному етапі здійснюється спільний аналіз висловлених ідей, їх критичне осмислення та узагальнення. Такий підхід сприяє розвитку творчого мислення, формуванню толерантного ставлення до альтернативних поглядів і культури історичної дискусії.

З метою урізноманітнення навчального процесу, підвищення пізнавальної активності учнів та ефективного опрацювання проблемних питань доцільним є використання дебатів як інтерактивної форми навчання. Учитель обирає тему,

що потребує ґрунтовного аналізу та аргументованого обговорення, після чого оголошує її учням. Клас, заздалегідь поділений на дві групи, отримує завдання обґрунтувати протилежні позиції з визначеного питання. Кожна група здійснює добір фактів, аргументів і прикладів на підтвердження власної точки зору та презентує результати своєї роботи перед класом, водночас спростовуючи аргументи опонентів. Важливою умовою проведення дебатів є дотримання учнями правил академічної дискусії, самоконтролю, стриманості та взаємної поваги. Така форма роботи сприяє розвитку критичного мислення, удосконаленню комунікативних навичок, формуванню вміння вести аргументовану полеміку та толерантно ставитися до альтернативних поглядів.

Серед сучасних інтерактивних підходів до навчання важливе місце посідає компетентнісний підхід, який орієнтує освітній процес не лише на засвоєння знань і формування практичних умінь, а й на розвиток життєвих цінностей та соціально значущих якостей особистості. У процесі навчання учні повинні опановувати ключові компетентності, що охоплюють комплекс знань, умінь і навичок, які формуються як у межах шкільної освіти, так і протягом усього життя.

Водночас предметні компетентності визначаються специфікою кожної навчальної дисципліни й формуються на різних етапах освітнього процесу. Матеріали нашого дослідження можуть ефективно сприяти формуванню історичних предметних компетентностей. Зокрема, на уроках історії України вчитель формує в учнів хронологічні, просторові, логічні та аксіологічні вміння, а також навички роботи з історичною інформацією [35, с. 110].

Хронологічна компетентність передбачає вміння орієнтуватися в історичному часі, визначати події за датами, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між історичними явищами, а також розуміти їхню синхронність. У контексті вивчення постаті О. Маковея учні мають змогу закріпити знання про історичні періоди, зокрема добу австрійського панування в Галичині та період Другої Речі Посполитої.

Інформаційна компетентність полягає у здатності учнів працювати з різними видами історичних джерел. Вона базується на розвитку критичного мислення, уміннях аналізувати, порівнювати та оцінювати джерела історичної інформації, самостійно інтерпретувати їхній зміст і розуміти інформаційну багатоманітність. Формування цієї компетентності відбувається, зокрема, під час опрацювання матеріалів, присвячених життю, громадській діяльності та творчій спадщині О. Маковея.

Матеріали дослідження життя і діяльності О. Маковея можуть також стати ефективною основою для організації позакласної роботи в закладах загальної середньої освіти. Позаурочна діяльність надає вчителю можливість самостійно обирати тематику занять відповідно до інтересів учнів і сприяти їхньому інтелектуальному та духовному розвитку. Важливою особливістю позакласної роботи є її добровільний характер, а також гнучкість у часі проведення — після уроків або у вихідні дні. Зокрема, доцільним є проведення позакласного заходу, присвяченого вивченню творчості О. Маковея в широкому історичному та культурному контексті.

Сучасна шкільна освіта орієнтована на формування вільної, відповідальної особистості, світогляд якої ґрунтується на загальнолюдських і національних цінностях, а також на усвідомленні громадянської відповідальності. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання формування національно-історичної свідомості та виховання патріотизму серед школярів. Важливу роль у цьому процесі може відігравати постать Осипа Маковея. Його життєвий шлях, громадська активність і внесок у розвиток української культури та національної ідентичності становлять вагомий виховний потенціал для формування патріотичних цінностей у молодого покоління. Вивчення й осмислення його діяльності сприяє утвердженню в учнів любові до рідного народу й держави, поваги до національних традицій та культурної спадщини.

Особливу увагу доцільно звернути на ті аспекти життєпису О. Маковея, які засвідчують його працелюбність, творчу самореалізацію та відданість

національним ідеалам. Переживши матеріальні труднощі та особисті випробування в юнацькі роки, він зумів досягти значних життєвих і професійних успіхів, ставши знаним письменником, громадським діячем і педагогом. Такий приклад може слугувати для школярів джерелом мотивації до активної участі в навчальній і позанавчальній діяльності, розвитку самодисципліни, наполегливості та вміння досягати поставлених цілей. Отже, використання постаті О. Маковея в освітньому процесі здатне стати дієвим інструментом формування патріотичних уявлень і ціннісних орієнтацій учнів, сприяючи становленню національної свідомості та вихованню активних і відповідальних громадян.

Під час організації навчальних і позакласних занять учителі застосовують різноманітні методи й форми роботи, спрямовані на активізацію пізнавальної діяльності учнів та розвиток їхніх індивідуальних здібностей. Серед них важливе місце посідають екскурсії, факультативні заняття, гурткова робота, проєктна діяльність. Особливо ефективною є краєзнавча та екскурсійна робота, яка дозволяє не лише поглиблювати знання з історії та культури, а й безпосередньо ознайомлювати учнів із пам'ятками минулого. Вона має значний потенціал у формуванні не лише предметних знань, а й громадянських та соціальних компетентностей. Використання різноманітних методів навчання й форм організації освітнього процесу сприяє підвищенню зацікавленості учнів, активізує їхню участь у навчанні та забезпечує глибше розуміння історичних подій і процесів.

Таким чином, результати проведеного дослідження мають значний потенціал для практичного використання в освітньому процесі. Вони можуть слугувати цінним інформаційним і методичним ресурсом для вчителів історії, сприяючи доступнішому та більш змістовному викладу навчального матеріалу. У цьому контексті інтерактивні методи навчання виступають ефективним засобом залучення учнів до активного пізнання історії, розвитку їхніх аналітичних і критичних умінь. Застосування таких підходів дає змогу не лише поглибити знання школярів про життя і діяльність О. Маковея, а й сформувати

навички самостійної роботи з історичними джерелами, аргументованого висловлення власної позиції та творчого мислення. Окрім уроків, матеріали дослідження можуть успішно використовуватися в позакласній роботі, відкриваючи можливості для більш ґрунтовного вивчення теми та залучення учнів до самостійного пошуку й аналізу інформації про О. Маковея та історичну добу, в якій він жив і творив.

ВИСНОВКИ

Осип Маковей — визначний і авторитетний представник українського літературного процесу кінця XIX — початку XX ст., постать якого залишається недостатньо відомою широкому загалу в сучасній Україні. Талановитий письменник, журналіст і визнаний літературний критик, він упродовж усього свідомого життя послідовно відстоював ідею єдиної української літературної мови як у Західній Україні, так і на Наддніпрянщині, обстоюючи принципи культурної та національної соборності. У його творчості органічно поєдналися естетична виразність і глибинна сила українського слова. Як зазначають літературознавці, слово О. Маковея вирізняється іронічністю, динамізмом, філософською насиченістю та переконливістю. У ролі прозаїка, поета, критика й публіциста він залишив значну творчу спадщину, краща частина якої й нині зберігає актуальність, проте залишається малодослідженою.

Творчість Осипа Маковея неодноразово ставала об'єктом наукового аналізу в українському літературознавстві. Зокрема, її окремі аспекти розглядалися у працях Ф. Погребенника, О. Засенка, Н. Тихолоза та інших дослідників. Особливу увагу літературно-критичній діяльності письменника та його взаєминам із представниками галицької інтелігенції приділив О. Засенко. Вагомий внесок у вивчення життєвого і творчого шляху О. Маковея зробив Ф. Погребенник, автор ґрунтовного критико-біографічного нарису.

О. Маковей сформувався в середовищі міщанського стану, що дозволило йому глибоко зрозуміти соціальні трансформації епохи, зумовлені розвитком товарно-грошових і буржуазних відносин. Процеси модернізації проникали в традиції, звичаї, побут і суспільну свідомість, що знайшло відображення в його творчості. Будучи уродженцем Галичини, здобувши фахову освіту у Львівському університеті, він переїхав на Буковину — край, де на початку XX ст., за підрахунками сучасних дослідників, частка національно свідомого українського населення становила лише близько 0,36 %.

З перших років перебування на Буковині Осип Маковей активно долучився до громадського та літературного життя регіону. На початку XX ст.

він увійшов до керівного складу «Товариства викладачів вищих шкіл імені Григорія Сковороди», створеного вчителями української мови та літератури Буковини, разом із В. Сімовичем та Ю. Кобилянським. Діяльність товариства мала важливе значення для розвитку української приватної середньої школи, оскільки державне шкільництво з українською мовою навчання було тоді обмеженим і малодоступним.

Попри значну зайнятість, необхідність матеріального забезпечення та активну літературну працю, О. Маковей не усувався від громадської діяльності. Зокрема, у 1908 р. на запрошення «Жіночого товариства» він виступив із лекцією «Античний літературний рух на Буковині». Водночас складні обставини особистого життя, пов'язані з хворобою та смертю матері, стали для нього важким моральним випробуванням.

Перші кроки у громадсько-політичній діяльності Осип Маковей зробив ще в студентські роки, навчаючись у Львівській академічній гімназії (1879–1887 рр.) — єдиному на той час середньому навчальному закладі такого типу в Галичині. Учнівська молодь активно цікавилася суспільно-політичним життям та забороненою літературою, що поширювалася під впливом демократичних ідей з підросійської України. Офіційна гімназійна система не лише не заохочувала таких зацікавлень, а й чинила їм опір, що зумовлювало поширення нелегальних студентських гуртків, у межах яких формувався світогляд майбутнього письменника, де значний вплив у середині 1870-х – 1880-х рр. мав наддніпрянський політичний емігрант М. Драгоманов, лідер «молодих» громадівців на Наддніпрянщині, що намагалися поєднати українську національну ідею та соціалізм європейського зразка.

У 1884 р. група львівських гімназистів, серед яких був і Осип Маковей, заснувала таємний студентський гурток «Згода». Діяльність цього осередку письменник згодом досить докладно висвітлив в оповіданні «Весняні бурі» (Львів, 1895) та в програмній статті «Історія студентського товариства» (Львів, 1912), написаній на основі особистих спогадів. Окрім О. Маковея, до складу підпільного гуртка входили К. Студинський, В. Лаврівський, майбутній автор

праці «Україна irredenta» Ю. Бачинський, В. Будзиновський та інші представники національно свідомої молоді. Характеризуючи діяльність подібних осередків, К. Студинський у своїх спогадах зазначав: «Не дивно, що частина молоді шукала собі освіти навіть поза школою і збиралася в окремий гурток, де ділила свої думки та ідеї з друзями» [43, с. 102]. Саме в таких неформальних середовищах формувався світогляд майбутнього письменника й громадського діяча.

Тісно пов'язаний із Іваном Франком, Осип Маковей наприкінці XIX ст. був зарахований ним до «різнобарвної китиці індивідуальностей» галицьких новелістів. Він утвердився як автор оригінальних новел поряд із В. Стефаником, Лесем Мартовичем та іншими представниками нової української прози. Високо оцінюючи мистецький рівень творчості Маковея, І. Франко відзначав його майстерне володіння формою, бережливе ставлення до слова, вміння органічно поєднувати гумор та іронію, а також здатність «стояти на своєму свідомо і впевнено». Багатолітні дружні й творчі взаємини І. Франка та О. Маковея, що розпочалися ще у 1885 р., стали важливим чинником розвитку української літератури й культури загалом. Обох діячів українські літературознавці справедливо характеризують як «вічного вчителя і вічного учня», підкреслюючи взаємозбагачувальний характер їхньої співпраці. Вони постають прикладом громадсько-культурних універсалів, які активно діяли на різних духовних фронтах — у літературі, науці, публіцистиці та суспільно-політичному житті, прагнучи максимально служити своєму народові.

У 1890-х рр. у ранній творчості Осипа Маковея порушувалися ключові проблеми галицького життя та національно-культурного розвитку українського суспільства. Письменник звертався до гострих соціальних питань міста і села, проблем освіти, релігії, емансипації, формування української світської інтелігенції, а також ролі жінки в родині та суспільстві. Важливою складовою його діяльності була етнографічна праця, результатом якої стали твори «Рекрут», «Звичаї, обряди і повір'я святочні в місті Яворові» та інші. Значний внесок О. Маковей зробив і в розвиток українського мовознавства, зокрема

працею «Три галицькі граматики» (1903), а також історичних студій, серед яких вирізняються «Матеріали до історії Буковинської Русі» (1908–1909).

Окрему сторінку творчої спадщини Осипа Маковея становить його перекладацька діяльність. Він здійснив численні переклади з польської (А. Міцкевич, Г. Сенкевич, Е. Ожешко, С. Жеромський), німецької (Г. Гейне, К. Ф. Майєр, Г. Зудерман, М. Ебнер-Ешенбах), французької (Гі де Мопассан, А. Доде, Е. Золя, Е. М. Прево) та інших мов, сприяючи входженню української літератури в ширший європейський культурний контекст.

Осип Маковей володів мистецтвом використання езопівської мови з високою майстерністю. У своїх висловлюваннях щодо громадсько-політичних питань він часто користувався натяками, проте завжди так, щоб читачі розуміли його думку безпомилково. Часто одне й те саме слово, вжите в різних контекстах, створювало сатиричний ефект, як, наприклад, у «Казці про невдоволеного Русина» (1895). Поетична спадщина О. Маковея, як і його творчість загалом, становить оригінальне та значуще явище в українській літературі. Його інтерес до українського народу та соціальних проблем завжди перебував у центрі уваги, а твори автора вирізнялися різноманіттям тем, мотивів та образів. Разом із тим значна частина його творчості досі не опублікована і зберігається в архівах, очікуючи на належне дослідження та видання.

Життєвий і громадсько-політичний шлях О. Маковея проходив у складний період української історії, зокрема під час Першої світової війни (1914–1918 рр.) та української революції на руїнах Російської та Австро-Угорської імперій. Маковей усвідомлював важливість національної свободи та боротьби за незалежність України, активно висловлюючи свої погляди через листи, публічні виступи та статті. Він підтримав утворення ЗУНР у листопаді 1918 р. і національний рух галичан за возз'єднання зі східними українцями, який завершився Актом злуки з УНР 22 січня 1919 р. Реалізація цього процесу на практиці тоді була ускладнена, проте тема залишається предметом подальшого дослідження.

Маючи значний досвід педагогічної діяльності, О. Маковей завжди покладалася на вчителів і молодь, які визнавали його авторитет і поважали його працю. Активна громадська позиція письменника, інтерес до національно-культурного та політичного руху в Галичині, невтомна праця на науковій і літературній ниві безпосередньо впливали на його творчість. Завдяки цьому його постать поєднує риси митця, обдарованого словом, і талановитого доповідача, здатного аналізувати проблеми, що виникають у художньому дискурсі.

Матеріали дослідження творчості, життя та діяльності О. Маковея можуть бути ефективно використані в шкільній освіті, зокрема на уроках історії України в 9 класі загальноосвітніх закладів. Вивчення цих матеріалів сприяє формуванню в учнів елементів історичної предметної компетентності, яка включає такі складники: хронологічну, просторову, інформаційно-мовленнєву, логічну та аксіологічну компетентності. Це дозволяє не лише поглибити знання учнів про історичні події та постаті, але й розвивати навички критичного мислення, роботи з джерелами та аргументованого висловлення власної позиції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Антофійчук В. Осип Маковей у світлі архівних документів. URL: <http://surl.li/uijqy>
2. Власов В.С. Історія України: підручник для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Літера ЛТД, 2017. 304 с. URL: https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/9_klas_istorija_ukrajini_vl_asov_2017.pdf
3. Возняк М. Велетень думки і праці. Шлях життя і боротьби Івана Франка. Київ : Державне вид-во Художньої літератури, 1958. 404 с.
4. Возняк М.С. Борці за возз'єднання: біографічний довідник. Львів: Каменяр, 1989. 359 с.
5. Гаєвська Н. Художня реалізація історичної тематики в прозі Осипа Маковея. Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковея. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 22–29.. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/viking/db/ftp/univ/ls/ls_2018_5_3.pdf
6. Гнідан О. Д. Історія української літератури. Кінець XIX – початок XX ст. Книга 1. 2005. URL: https://ukrlit.net/info/history_xix_xx/62.html#google_vignette
7. Дей О.І. Журнал «Товариш» (Епізод із журналістичної діяльності І. Франка). Дослідження творчості Івана Франка. Київ, 1959. Вип. 2. С. 108–109.
8. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст. Львів, 1999. 280 с.
9. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23

10. Жерноклеєв О. С. Національні секції австрійської соціал-демократії в Галичині й на Буковині (1890–1918 рр.). Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. 535 с.
11. Жуковська Г. Ідейно-естетичні домінанти малої прози Осипа Маковця (на матеріалі збірки «Оповідання» (1904)). URL: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/53-8.pdf>
12. Задорожна О. Національна ідея в творчості Осипа Маковця. *Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковця*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 87–93.
13. Засенко О. Талановитий критик і літературознавець. *Жовтень*. 1961. №7. С. 133–144.
14. Календарно-тематичне планування з предмету «Історія України» Згідно оновленої програми для учнів 5–9 класів: «Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи», затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 р. № 804. URL: <https://naurok.com.ua/ktp-istoriya-ukra-ni-individualne-299488.html>.
15. Калинович В. І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. Львів: Вид-во Львівського університету, 1967. 154 с.
16. Калинович В. І. Третій арешт Івана Франка і товаришів у Львові 1889 року. *Іван Франко. Статті і матеріали*. Львів, 1965. 36. 12. С. 166–174.
17. Кліш А. Осип Маковей та суспільно-християнський рух в Галичині на початку ХХ ст. (до 150-ї річниці від дня народження діяча). Гілея: науковий вісник: збірник наукових праць. К.: «Видавництво «Гілея», 2017. Вип. 123. С.13–17.

18. Кравець М. М. До питання про Русько-Українську радикальну партію у Східній Галичині в 90-х роках XIX ст. *З історії західноукраїнських земель*. Київ, 1957. 36. 2. С. 124–140.
19. Кріль Й. П. До питання про взаємозв'язки і листування І. Франка та О. Маковей. *Дослідження творчості Івана Франка*. Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. Вип. 2. С. 151–153.
20. Кріль О. Із щоденника Маковей. *Жовтень*. 1967. № 2. С. 107–109.
21. Маковей О. Вибрані твори. Київ: Дніпро, 1971. 223 с.
22. Маковей О. Історія одної студентської громади. Львів, 1912. 137 с.
23. Маковей О. Лист до К. Студинського від 4 березня 1904 р. У півстолітніх змаганнях. Вибрані листи до Кирила Студинського (1891–1941)/ Упоряд. О.В. Гайова, У.Я. Єдлінська, Г.І. Сварник. Київ, 1993. С. 125.
24. Маковей О. Листи з Буковини. Громадська думка. 1906. № 26. 7 лютого. С. 2.
25. Маковей О. Новик. Оповіданє. Житє і слово. Львів, 1894. Т. I. С. 93–101.
26. Маковей О. Твори: В 2-х т. Київ: Дніпро, 1990. Т. 2: Художня проза. 537 с.
27. Маковей Осип Степанович. *Український радянський енциклопедичний словник*. У 3 томах. Т. 2. Київ, 1988. С. 319–320.
28. Мединська-Ковальчук М. Директор учительської семінарії. *Літературна Україна*. 2002. 5 вересня. С.7.
29. Осип Маковей. З вірою в серці. URL: <https://kulbabska.com/news/slovohrai/159-osyp-makovei-z-viroiu-v-sertsii-krov-prolyta-ne-propade-zrodyt-nyva-bude-bude-ukraina-shche-shchaslyva>
30. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ : Либідь, 1999. 447 с.

31. Петрів І. Спомини про Осипа Маковея. Новий шлях. Вінніпег, 1957. 28 жовтня. С. 2.
32. Письменники Буковини другої половини ХІХ – першої половини ХХ століття: Част. 1 / Упоряд. Б. Мельничук, М. Юрійчук. Чернівці: Прут, 2001. 799 с.
33. Побірченко Н. Педагогічна діяльність Осипа Маковея (До 130-річчя від дня народження). *Шлях освіти*. 1997. №2. С.44–47.
34. Погребенник Ф. Осип Маковей (Критико-біографічний нарис). Київ: Державне вид-во художньої літератури, 1960. 134 с.
35. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ : ТОВ «Конвіпрінт», 2018. 208 с.
36. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
37. Рожнятовська О. 23 серпня. «Я маю надію прислужитися своєму народові ...». *До 150-річчя від дня народження О. Маковея (1865–1925). Дати і події. 2017, друге півріччя. Календар знаменних дат / Уклад. В. Кононенко (керівник проекту) та ін. Київ : Нац. б-ка України ім. Ярослава Мудрого, 2017. № 2 (10). С. 42–45.*
38. Семенюк Г. Слово про галицького Орфея. *Збірник наукових статей до 150-річчя від дня народження Осипа Маковея*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 7–8.
39. Соболевська О.Б. Осип Маковей – педагог і письменник URL: <https://pedcollege.lnu.edu.ua/news/osyp-makovey-pedahoh-i-pys-mennyk>
40. Сопилук М.В., Бачинський М.М. Заліщики: роки, події, люди: у 1-х томах. Т. 1. Тернопіль: ТзОВ «Терно-граф», 2015. 848 с.
41. Сорочинська Н.М., Гісем О.О. Історія України: підручник для 9 кл. загальноосвіт. навч. закл. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан,

https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/9_klas_istorija_ukrajini_so_rochinska_2017.pdf.

42. Стражнікова І. В. Іванна Петрів: Спомини про Осипа Маковея. URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/download/323/281>
43. Студинський К. Як я став учеником Івана Франка. Спогади про Івана Франка. Львів: Каменяр, 1997. С. 101–102.
44. Франко І. З останніх десятиліть ХІХ віку. Збір. творів : У 50 т. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 41. С. 471–529.
45. Франко І. Реалісти чи кар'єристи? Житє і слово. Львів, 1896. Т. V. С. 73–92.
46. Франко І. Українська література. Збір. творів : У 50 т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. Т. 33. С. 142–143.
47. Хачатурян Г. Осип Маковей і галицька інтелігенція. URL: <https://litstud.knu.ua/wp-content/uploads/2020/02/53-25.pdf>
48. Химка Дж.-П. Зародження польської соціал-демократії та українського радикалізму в Галичині(1860–1890). Київ: Основні цінності, 2002. 328 с.
49. Щербанюк Л. Півтора сторіччя Осипа Маковея. URL: <https://zbruc.eu/node/69889>
50. Щербанюк Л. Про О. Маковея. URL: <http://dobrabiblioteka.cv.ua/ua/news?id=925927>
51. Якимович Б. З. Іван Франко – видавець: Книгознавчі та джерелознавчі аспекти. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 691 с.
52. Яковлєв Ю. Осип Маковей і Радикальна партія. URL: <https://zbruc.eu/node/82432>
53. 21 серпня народився Осип Маковей – талановитий письменник, педагог, громадський діяч. URL: <https://bastion.tv/21-serpnya->

[narodivsya-osip-makovej-talanovitij-pismennik-pedagog-gromadskij-diyach n15488](#)

54. *Semper magister et semper tiro*: Іван Франко та Осип Маковей. Упорядкування, передмова, коментарі та пояснення слів Н. Тихолоз; відп. та літ. ред. Є. Нахлік. Львів: Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, 2007. 172 с.